EDİTÖR: DOÇ. DR. ÖZLEM DİRİLEN GÜMÜŞ

SİYASET PSİKOLOJİSİ

- 2. Cilt -

nobel

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ.

YAYIN NO.: 1650
Psikoloji-PDR No.: 075
ISBN: 978-605-320-557-9
© 1. Basım, Kasım 2016

SİYASET PSİKOLOJİSİ -2. CİLT
Editör: Doç. Dr. Özlem DİRİLEN GÜMÜŞ

Copyright 2016, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 20779
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Dizi Editörü: Taliha Aslan -taliha@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Setenay Sever -setenay@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarımı: Gülbahar Dursun -bahar@nobelyayin.com-
Kapak Tasarımı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt: Genç Offset Matbaa Kağıtçılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. Sertifika No.: 32284
Süzgün Sokak No.: 18 İskitler / ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Editör: DİRİLEN GÜMÜŞ, Özlem.
Siyaset Psikolojisi-2.Cilt/ *Özlem DİRİLEN GÜMÜŞ*
1. Basım VI+398 s., 135x215 mm
Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-605-320-557-9
1. Siyaset Psikolojiisi 2. Politik Psikoloji 3. Siyaset Bilimi 4. Psikoloji

Genel Dağıtım: ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
e-satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım: Alfa, Arasta, Final, Gökkuşağı Dağıtım, Kida, N-T Mağazaları ve Prefix

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD ŞTİ.
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay ANKARA
Tel: +90312 418 20 10 **Faks:** +90312 418 30 20
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sk. Ferah Han No:16/62 Kat:1
Cağaloğlu-Fatih İSTANBUL **Tel-Faks:** +90212 513 13 04
nobel@nobelyayin.com - www.nobelyayin.com

www.nobelkitap.com

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iii

1. BÖLÜM: BİYOLOJİ, BİLİŞ VE SİYASET PSİKOLOJİSİ
Müjde Peker ve Robert W. Booth 1

2. BÖLÜM: POLİTİK PSİKOLOJİ ÇALIŞMALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSEL AZINLIKLARA YÖNELİK TUTUMLAR
Beril Türkoğlu ve Gülden Sayılan 51

3. BÖLÜM: ÇATIŞMA VE ÇATIŞMA YÖNETİMİNİN SOSYAL PSİKOLOJİK TEMELLERİ
Özlem Dirilen Gümüş 89

4. BÖLÜM: SİYASET PSİKOLOJİSİNDE TEMSİL VE DİL: SOSYAL TEMSİLLER KURAMI VE SÖYLEM ANALİZİ
Reşit Kışlıoğlu ve Nazan Avcı 119

5. BÖLÜM: GÖÇ VE POLİTİK PSİKOLOJİ: GÖÇMENLERİN POLİTİK ENTEGRASYONU
Gülseli Baysu 157

6. BÖLÜM: GRUPLARIN POLİTİK PSİKOLOJİSİ
Yasemin Gülsüm Acar 191

7. BÖLÜM: SİYASET PSİKOLOJİSİNDE KÜLTÜREL YAKLAŞIMLAR
Elif Çelebi 213

8. BÖLÜM: TERÖRİSTLERİN PSİKOLOJİSİ
Eric A. Zillmer
Çeviri: Özlem Dirilen Gümüş 239

2. Bölüm

POLİTİK PSİKOLOJİ ÇALIŞMALARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSEL AZINLIKLARA YÖNELİK TUTUMLAR

Beril Türkoğlu[1]
Gülden Sayılan[2]

Bu kitap bölümü, pek çok politik psikoloji araştırmasında dolaylı veya doğrudan yer alan toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıklar kavramlarını özellikle cinsiyet eşit(siz)liği, ayrımcılık ve ön yargıyı temel alarak incelemeyi ve bu kavramların çeşitli politik psikoloji değişkenleriyle olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle toplumsal cinsiyet kavramı ele alınacak ve toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği konusunu irdeleyen sosyal psikolojik kuramlar (sağ kanat yetkeciliği, sosyal baskınlık eğilimi, sistemi meşrulaştırma ve çelişik duygulu cinsiyetçilik) kısaca özetlenecektir. Devamında ise alanyazında önemli bir yer tutan kalıp yargı, ön yargı ve ayrımcılık kavramları kısaca tanıtılacak ve cinsel azınlık gruplarına (lezbiyen, gey, biseksüel ve trans) yönelik olumsuz tutumları yordayan çeşitli değişkenler (sosyodemografik değişkenler, cinsiyet rolleri ve ideolojileri, gruplar arası temas, sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık eğilimi) ele alınacaktır.

[1] Yrd. Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
[2] Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini Sürdüren Etkenler

Toplumsal Cinsiyet Nedir? Kavram ve Terimler

"Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır." (Ecevit ve Karkıner, 2011, s. 4). Başka bir deyişle, ***toplumsal cinsiyet***, içinde yaşanılan kültürün ve sosyal ortamın kişilerin biyolojik cinsiyetini nasıl yoğurduğu, kullandığı ve sunduğuyla alakalıdır (Bolak-Boratav, 2001). Ecevit ve Karkıner'in de (2011) belirttiği gibi, kadın ve erkek arasında toplumsal olarak kurgulanan ve sürdürülen eşitsizlikler feminist araştırmacılar tarafından sorgulanmaya başladıktan sonra, "toplumsal cinsiyet" sıklıkla kullanılan ve gereksinim duyulan bir kavram olmuştur. Yani "Erkekler daha fazla politikaya ve iş hayatına katılırken kadınların ev içerisindeki işlerle ilgilenmeleri, çocuk bakımını üstlenmeleri doğalarına uygun bir şey midir yoksa toplumsal bir şey midir?" gibi soruların yanıtını düşünürken ihtiyacımız olan bir kavram durumuna gelmiştir. Toplumda kadına ya da erkeğe özel olarak düşündüğümüz eylemler, aslında kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetinden veya doğalarından kaynaklı eylemler değildir. Tersine toplumun bir sistem içerisinde kadın ve erkeğe biçtiği rollerin görünen hâlidir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, politik psikoloji çalışmaları kapsamında belli belirsiz bir konu olarak kalmış, farklı değişkenlerle ilişkili bulunsa da ayrı bir konu olarak incelenmemiştir. Oysaki toplumsal eşitsizliğin, adil olmayan devletlerin politikalarının, toplumsal gücün ve otoritenin dağılımı gibi konular, eninde sonunda toplumsal cinsiyet ile ilişkilidir (Sapiro, 2003). Öyle ki toplumsal cinsiyetin güç ve otorite kullanımıyla ilgisiz olduğu herhangi bir topluma rastlanmamıştır. Bu anlamda toplumsal cinsiyetin politik olan herhangi bir konuyla alakasız çıkması pek mümkün değildir (Sapiro, 2003, s. 603). Çünkü erkekler genellikle daha fazla toplumsal statü ve otoriteye sahipken kadınlar hem toplumsal hem de politik alanda görünür olmak için verilen düzenin içerisinde daha fazla çaba göstermekte, buna karşın pek çok alanda da engellenmektedirler. Örneğin, 2015 yılında yayınlanan küresel ölçekli cinsiyet eşitsizliği raporuna göre dünyanın pek

çok ülkesinde kadın ve erkeklerin statüleri arasında gözle görülür farklar bulunmaktadır (World Economic Forum, 2015). Dünya çapında 145 ülkedeki kadın ve erkeklerin ortalama yaşam süreleri, eğitim seviyeleri, çalışma hayatına katılımları ve politik temsiliyet oranları dikkate alınarak hazırlanan bu raporda Türkiye 130. sırada yer alabilmiştir.

Toplumsal cinsiyet konusunun psikoloji biliminde ne şekilde ele alındığına bakıldığında 1970'lere kadar farklı alt alanlarda yapılan çalışmaların davranışsal, bilişsel veya duygusal değişkenler üzerinde cinsiyet farklılığını ortaya koyma amacı taşıdığı görülmektedir (Sapiro, 2003). Yetmişlerden sonra ise cinsiyet farklılığına ilişkin yapılan ve çoğunlukla erkeklerin kadınlardan özellikle uzamsal düşünce ve kendine güvenme gibi davranışlarda daha önde bulunduğu çalışmalardan, kadınların da daha sözel ve iletişimsel alanlarda iyi olduğu gibi sonuçlar üzerine gidilmiştir. Ancak bu farklılıklara dair yapılan çalışmalar, sonrasında bu cinsiyet farklılıklarının her zaman tutarlı ve genellenebilir olmadığı için eleştirilmiştir. Yalnızca dış görünüş veya özbildirim (self-report) üzerinden yapılan karşılaştırmalarda bile araştırmaların çoğunlukla tutarlı sonuçlar vermediği görülmektedir. Özellikle Amerika özelinde gerçekleştirilen bu çalışmalardaki en tutarlı sonuçlar ise şiddetin kullanımı, savaş ve militarizm, para cezası ve silah kullanımına yönelik tutumlar olmuş; kadın ve erkekler bu belirtilen konularda birbirlerinden tutarlı olarak farklı tutumlar sergilemiş ve özellikle erkekler belirtilen konuları daha fazla destekleyen tutumları benimsemişlerdir. Bu durum ise ataerkil kültürlerdeki erkeklik inşasının hâlihazırda bu kavramlar üzerinden yapılmasından kaynaklı bir durum olarak yorumlanabilir (Connell, 1995). Bunun üzerine farklı zamanlarda, koşullarda veya farklı davranışlar söz konusuyken bulunan cinsiyet farklılıkları farklı kuramlar ortaya atılarak tartışılmıştır (Eagly, 1995).

Politik psikoloji çalışmalarında ve genel olarak psikoloji alanında toplumsal cinsiyetin bir görünürlük (fizyoloji-biyoloji) üzerinden sınıflara (kadın veya erkek görünmek) ayrılması ve bu ikili kategorinin sürekli birbiri ile karşılaştırılması, toplumsal cinsiyet kavramının içini dolduran asıl etmenleri görmezden gelen bir yaklaşım olmuştur. Oysa bu farklılıklardansa gen yapısı, beyin fizyolojisi, hormonlar, üreme kapasitesi veya anatomi gibi fizyolojik-biyolojik etmenlerin politik davranışlar üzerindeki etkisini incelenirse, cinsiyet ayrıştırması vurgulanmadan farklı bir tabanda açıklama sağlanabilecektir. Bununla

birlikte, toplumsal cinsiyet rollerinin kaynakları, bu rollerin içselleştirilmesi ve toplumsal cinsiyetin gündelik hayattaki etkisi üzerine yoğunlaşan çalışmalara, problemin kaynağını ve var olan döngüyü anlayabilmek adına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Sapiro, 2003).

Toplumsal Cinsiyeti Ele Alan Kuramlara Kısa bir Bakış

Sosyal psikoloji özelinde bakıldığında toplumsal cinsiyet konusunun, ya kadın ve erkeğin zıt kutuplara itilerek karşılaştırıldığı ya androjenlik üzerinden tartışıldığı ya da davranışların doğuştan gelen özelliklere bağlı olarak şekillendiğini söyleyen *biyolojik özcülük* anlayışına göre şekillendiği görülmektedir (Bem, 1974). Buna karşılık Deaux ve Lafrance (1998), toplumsal cinsiyetin bağlama dayanan ve dinamik bir olgu olduğunu ortaya atarak araştırmaları bağlama olan duyarlılık içerisinde sürdürmek gerektiğini söylemiştir. Yazarlara göre, sadece cinsiyet farkına odaklanan çalışmalar eksiktir ve toplumsal cinsiyetin doğasına aykırı olarak süreç içerisinde değişmeyen özellikleri resmettiğini ileri sürmektedirler. Ancak bunun aksine, her alanda, özellikle de psikoloji alanında, kişiler toplumsal cinsiyete dair özelliklerini bulundukları bağlama ve sosyal iletişim içerisinde oldukları kişi ve gruplara göre yansıtırlar. Ayrıca, toplumsal cinsiyetin hem kendi içinde dinamik hem de daha geniş ve değişken bir sistemin parçası olduğu öne sürülmektedir (Deaux ve Lafrance, 1998).

Cinsiyet farkı tartışmaları politik olmaktan uzak değildir ve aslında bu tartışmanın kendisi psikoloji çalışmaları içerisinde bir politik tartışma yaratmıştır (Eagly, 1995). Cinsiyet farkı tartışmasını belki de rastlantısal olarak ateşleyen Maccoby ve Jacklin'in (1974) *The Psychology of Sex Differences* kitabından sonra, 70'lerde Amerika'da var olan feminist tartışma ve psikolojideki feminist araştırmacılar bu konunun üzerine gitmişlerdir. Bunlar araştırmalarda cinsiyet farkının altını sürekli çizmenin kadınları toplumsal olarak aşağıda gösterip yanlış bir şekilde resmettiğini ve var olan cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunduğunu öne sürmüşlerdir (ör., Bernad, 1974; Sherif, 1979; ayrıntılı bilgi için bk., Eagly, 1995). Cinsiyet çalışmalarındaki bu politikleşme, sonrasında 90'larda yapılan çalışmaların çoğunda bir hassasiyet yaratmış ve hem kadın hem erkek araştırmacılar, kadın ve erkekler arasındaki farklardansa benzerliklere odaklanmaya çalışmışlardır. Buna ek olarak cinsiyet farkı gözlenmeyen pek çok araştırmanın sonuçlarını da hem cinsiyet kalıp yargılarını kırmaya hem de kadınların toplumda eşit olanaklara erişimini artırmaya katkı sağlayacak şekilde yorumlamaya özen göstermişlerdir (Eagly, 1995). Ancak yine de bu gibi çalışmalarda yapılan tartışmalar cinsiyet (sex) üzerinden yürütüldüğünde eninde sonunda biyolojik farklılıklara bağlanmakta ve bu da toplumsal cinsiyetin (gender) bir sosyal yapı olduğu ve dolayısıyla da zaman içerisinde değişime olanak verdiği görüşünü geri planda bırakmaktadır. Hâlbuki politik psikoloji bağlamında da yapılan tartışmaların toplumsal cinsiyet bakış açısından sürdürülmesi, özellikle de politik alanda var olan erkek egemenliğini ve eşitsizlikleri değiştirmek için fırsat sunacaktır (Ecevit ve Karkıner, 2011).

Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği Nasıl Ortaya Çıkıyor ve Nasıl Devam Ediyor? Çeşitli Sosyopolitik Tutumlarla İlişkisi

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği insanların sahip olduğu ön yargılar ve bu ön yargılarla ilişkili olan olumsuz tutumlar ile beraber bir döngü içerisine girmektedir. Kadınlara veya erkeklere yönelik tutumlar, çoğu zaman gerçeği yansıtmayan kalıp yargılar ve ön yargılar bireyleri toplumsal rollerin içine hapsederek değişimi engellemekte ve hâlihazırda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürmeye neden olmaktadır (Göregenli, 2012).

Sosyal psikoloji alanyazınında gruplar arası ön yargının neden ve nasıl oluştuğu uzun zamandır araştırılan bir konu olmuştur. Yapılan araştırmalar genellikle bir gruba yönelik ön yargı taşıyan kişilerin diğer gruplara karşı da ön yargılı olduğunu söylemekte ve hatta bunu genellenmiş ön yargı olarak adlandırmaktadırlar (Cohrs ve Duckitt, 2012). Ön yargıya sebep olduğu düşünülen ve farklı yollardan beslenen pek çok değişken vardır. Bunlar sosyal ve gruplar arası; kültürel ve toplumsal veya bireysel farklılıklara göre sınıflandırılabilir. Ancak ön yargıya çıkan farklı rotalar da olsa, ön yargıyı en iyi öngören bireysel farklılıklar kategorisinde iki ideolojik tutum ön plana çıkmaktadır: sağ kanat yetkeciliği ve sosyal baskınlık yönelimi. Bu iki ideolojik tutum değişkeni, özellikle birlikteyken ön yargıyı en çok açıklayan ve diğer bireysel özelliklerin neredeyse tamamının önüne geçen açıklayıcı etmenlerdir (Cohrs ve Duckitt, 2012).

Sağ Kanat Yetkeciliği ve Sosyal Baskınlık Yönelimi

Sağ kanat yetkeciliği, kurulu ve meşrulaştırılmış otoriteye bağlılık, otoriteden alınan güç ile farklı insanlara veya gruplara yönlendirilen genel öfke, toplumun öngördüğü sosyal anlaşmaları fazlaca önemseme ve uyma eğilimi olarak tanımlanabilmektedir (Altemeyer, 1981; 1996; 1998). Sağ kanat yetkecilik; gelenekselcilik, otoriteye saygı, katı ve sürekli sosyal kontrol kavramlarının her birinin hayat bulduğu, özellikle de (toplumsal eşitsizlik, hiyerarşi ve grup baskınlığını savunan) sosyal baskınlık eğilimi ile beraber ön yargının önde gelen belirleyicileridirler (Cohrs ve Duckitt, 2012). Örneğin, bireylerin kadınlara yönelik olumsuz tutumlarına ek olarak kadın gruplarından ayrı algılanan feminist kadınlara yönelik ön yargının belirleyicilerinden biri de sağ kanat yetkeciliktir. Bireylerin sağ kanat yetkecilik seviyeleri, diğer bir deyişle otoriteye ve toplumsal geleneklere olan bağlılıkları arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet ideolojisini daha çok benimsemekte, kadınlara yönelik daha olumsuz tutumlar sergilemekte ve hatta kadınların kürtaj olmalarının karşısında durmaktadırlar. Ayrıca, kürtaj olmanın geleneksel etiğe uymadığını, bu etik çizgisinin dışına çıkan kadınların cezalandırılması gerektiğine dair fikirleri de daha fazla sergilemektedirler (Duncan, Peterson ve Winter, 1997).

Sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık eğilimi, genellikle beraber ele alınan fakat ayrı içerikleri gösteren iki kavramdır. Bu iki kavramın özellikle kadınlara, gey ve lezbiyenlere yönelik olumsuz tutumlarla (ön yargılara) ilişkisine bakıldığında, her iki değişkenin de bu gruplara yönelik tutumlarla ilişkili olduğu ancak sağ kanat yetkecilik eğiliminin özellikle cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ile sosyal baskınlık eğiliminden daha güçlü bir etkisinin olduğu görülmektedir (Ekehammar ve ark., 2004; Haslam ve Levy, 2006; Bu ilişki diğer bölümde daha geniş bir biçimde ele alınacaktır). Benzer kaynaklardan beslendikleri izlenimini verseler de örneğin, sosyal baskınlık eğilimi yüksek olanların kadınlara yönelik olumsuz ön yargıları da çok daha anlamlı ve görünür şekilde yüksektir (Lippa ve Arad, 1999). Bu anlamda sağ kanat yetkeciliği yüksek olan kişiler daha çok (her anlamda) "özgürlük karşıtı" olarak değerlendirilebilirken sosyal baskınlık eğilimi yüksek olanlar ise "eşitlik karşıtı" olarak değerlendirilebilmektedirler (Lippa ve Arad, 1999). Bu durumda sosyal baskınlık eğilimi daha çok "büyük balık küçük balığı yer" mantığıyla hiyerarşiyi meşrulaştırmakta ve özellikle toplumsal cinsiyet rejimi içerisinde bu hiyerarşi oldukça görünür bir şekilde yansıtıldığı ve yaşatıldığından, toplumsal cinsiyet rol ve normlarıyla daha ilişkili görülebilmektedir. Ancak bazı çalışmalar, sağ kanat yetkeciliğinin genel ön yargı bileşenlerinden biri sayılan cinsiyetçiliği de artırdığını ortaya koymuştur (Bäckström ve Björklund, 2007).

Sosyal baskınlık kuramı, Sidanius ve Pratto (1993) tarafından ortaya atılan, var olan toplumsal eşitsizliklerin ve gruplar arası çatışmaların insanlar tarafından neden ve nasıl meşrulaştırıldığına dair açıklamalar getiren bir kuramdır. Kurama göre, grup temelli eşitsizlikler kişiler arası ve kurumsal ayrımcılık ile davranışsal asimetri olmak üzere üç temel gruplar arası davranış aracılığıyla sürdürülür ve toplumsal olarak üretilen ve hiyerarşiyi normalleştiren mitler (legitimizing myths) de bu davranışlar için ahlaki ve düşünsel bir açıklama sağlar (Sidanius ve Pratto; 1999).

Kurama göre günümüz toplumlarında üç tip hiyerarşi bulunur. Bunlar; yetişkinlerin ve orta yaşlı bireylerin gençler ve çocuklardan daha üstün olduğu yaş temelli hiyerarşi, erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla sosyal, ekonomik ve askerî güce sahip olduğu toplumsal cinsiyet temelli hiyerarşi ve cinsel yönelim, sosyal sınıf, dinî yönelim gibi toplumsal olarak kurgulanmış diğer gruplar arasındaki hiyerarşidir (Pratto, Sidanius ve Levin, 2006; Sidanius ve Pratto, 1999).

Sosyal baskınlık kuramının birey düzeyinde ölçülen bileşeni olan ***sosyal baskınlık eğilimi*** ise bireylerin gruplar arası ilişkilerin hiyerarşik mi yoksa eşitlikçi mi olması gerektiğine ilişkin seçimlerini yansıtan genel bir eğilim olarak tanımlanabilir (Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994). Sosyal baskınlık eğilimi yüksek olan bireyler, toplumu hiyerarşik bir yapı olarak görme eğilimindedirler ve bu hiyerarşiyi besleyen daha başka tutumlar ve ideolojilere de destek vererek var olan eşitsizliği meşrulaştırırlar. Öte yandan sosyal baskınlık eğilimi düşük olan bireyler ise sosyal eşitlik kaygısı taşıyan diğer ideolojiler ve tutumları destekleyerek toplumsal hiyerarşiyi azaltmak isterler (Pratto ve ark., 1994).

Ataerkil toplumlarda toplumsal cinsiyet sistemi bir cinsiyet hiyerarşisini barındırdığından sosyal baskınlık eğilimi ve toplumsal cinsiyet kavramlarını beraber ele alan pek çok araştırma bulunmaktadır.

Örneğin, politik psikoloji alanında cinsiyet farklılıklarına odaklanan çalışmalara karşı duruşlarıyla ön plana çıkan araştırmalardan birini yapan Sidanius ve arkadaşları (1994), kadınların politik tutumlarda ve seçimlerde ayrı değerlendirilmesine karşı çıkmışlar; bu farklılığın biyolojik cinsiyetten kaynaklı değil, kadın ve erkeklerin toplum yapısına olan tutumlarından kaynaklanan bir farklılık olduğunu söylemişlerdir. Pratto ve arkadaşlarının (1994) araştırmasına göre, sosyal baskınlık eğilimi yüksek olan kişiler etnik ön yargı, cinsiyetçilik, politik-ekonomik muhafazakârlık, politik ideoloji, vatanseverlik, kültürel elitizm ve milliyetçilik gibi daha genel ve hiyerarşiyi destekleyen ideolojileri de fazlaca benimsemektedirler. Sosyal baskınlık eğiliminin toplumsal cinsiyet (veya daha önce de eleştirisi yapıldığı gibi sadece cinsiyet) ile ilişkisine bakıldığında, tüm bu ölçümlerde erkeklerin sosyal baskınlık eğiliminin kadınlarınkinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ancak cinsiyetin etkisi kontrol edildiğinde bile sosyal baskınlığı yüksek olanlar yukarıda sözü geçen ideolojileri her durumda daha fazla benimsemektedirler. Özellikle cinsiyetçilik verilerine baktığımız zaman, sosyal baskınlık eğilimi yüksek olanların ev içi ve ev dışındaki eşit olmayan iş bölümünü, kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumları ve tecavüze dair mitleri desteklemeye daha yatkın olduğu bulunmuştur. Ayrıca kadın ve LGBT haklarına dair pozitif yaptırımlar ve uygulamalara da karşı çıkma eğilimleri daha fazladır (Pratto ve ark., 1994). Bu sonuçlar sosyal baskınlık eğiliminin aslında genel bir tutum eğilimi olduğu yönünde yorumlanabilir. Öyle ki bu genel tutumlar her ne kadar farklı toplumlarda farklı düzeylerde kendini gösterse de kişilerin sosyal hiyerarşiyi tetikleyen ve besleyen diğer unsurları desteklemesine de bir çeşit ortam hazırlamaktadır.

Sosyal statü, içinde yaşanılan toplumun değerlerine göre kabul edilen, zaman ve kültüre göre de değişiklik gösteren bir hiyerarşinin yapıtaşıdır. Yapılan araştırmalar da toplumsal cinsiyetin bir statü özelliği olduğunu ve kişilerin buna göre karşısındakinden veya sistemden beklentisini şekillendirdiğini söylemektedir (Deaux ve Lafrance, 1998). Sosyal baskınlık eğiliminin de vurguladığı gibi, toplumdaki bazı gruplar diğerlerinden daha üstün olabilir (ve hatta olmalıdır) ve diğer gruplar üzerinde otorite kurabilir. Buradan yola çıkarak aslında toplumsal cinsiyet ideolojisi çerçevesinde, erkekler daha üstün tutulurken kadınlar ise daha alt statüye sahip olarak kodlanmakta ve bu

düşünce üzerine uygulamalar üretmektedir. Örneğin, toplumsal cinsiyet sistemine göre erkeklerin yaptığı işlerde kadınlardan daha başarılı olması, diğerlerinden daha fazla ilgi görmesi ve erkeklere daha çok olanak sağlanması beklendiğinden, bu pratikler bir genellemeye vararak bu algının sürmesine de neden olmaktadır (Deaux ve Lafrance, 1998).

Sosyal Baskınlık Eğiliminin Değişmezliği Hipotezi

Sosyal baskınlık eğilimi çalışmalarında özellikle üzerinde durulan bir başka konu da sosyal baskınlık eğiliminin değişmezliği denencesidir (invariance hypothesis). Sidanius ve arkadaşlarına göre (1994), toplumsal anlamda güç ve statü farkı olarak üst konumda bulunan herkesin ister istemez sosyal baskınlık eğilimi daha fazladır ve bu farklı gruplarda, toplumlarda ve durumlarda geçerliğini korur. Toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında kadın ya da erkek olmak beraberinde farklı kültürlere (anaerkil kültürler hariç), durumlara ve çevresel etkilere göre değişmeyen bir sosyal baskınlık eğilimini de getirmektedir. Buna göre erkekler toplumsal hiyerarşinin üst basamaklarında tutulduğu için her zaman kadınlardan daha fazla sosyal baskınlık göstereceklerdir.

Sosyal baskınlık eğilimi, yaş, sosyal sınıf, din, eğitim seviyesi gibi demografik değişkenlerin yanı sıra ırkçılık, politik ideoloji ve toplumsal cinsiyete ilişkin (ör., kürtajın serbest olmasına yönelik tutumlar) fikirler gibi daha kültürel değişkenler tarafından da yordanmış ve tüm değişkenler üzerinde erkeklerin sosyal baskınlık eğilimi kadınlarınkinden daha yüksek seviyelerde seyretmiştir (Pratto, Stallworth ve Sidanius, 1997; Sidanius ve ark., 1994). Öte yandan, bu değişmezlik hipotezine destek olarak erkeklerin kadınlardan hem politik ideoloji hem de kültürel anlamda daha muhafazakâr oldukları ve militarizmi daha fazla destekledikleri; kadınların ise kadınlara ve lezbiyen/gey haklarına yönelik yapıcı sosyal politikalar gibi herkes için eşitliği savunan politikaları daha fazla destekledikleri bulunmuştur (Pratto ve ark., 1997). Ayrıca, bu değişmezliğin toplumsal cinsiyet dışındaki etnik, sınıfsal gibi farklı hiyerarşik gruplarda ele alındığında dünyanın çok çeşitli bölgelerinde dahi genel anlamda aynı kaldığı ortaya konulmuştur (Sidanius, Levin, Liu ve Pratto, 2000).

Kadın ve erkeklerin politik tutumlarda ve politik yaşama katılımda bu kadar farklılaşması, daha önce de sözü edilen çeşitli kuramlarla açıklanabilmektedir. Örneğin, Sidanius ve arkadaşları (1994) bu farklı kültürlerde dahi sağlam duran değişmezliğin özellikle cinsiyet rollerinin sosyalleşmesinden kaynaklandığını, yani erkeklerin daha hiyerarşik ve çatışmaları bu hiyerarşiyle çözen araçlarla sosyalleştirildiğini, kadınların ise daha uzlaşmacı ve bağdaştırıcı rollere sosyalleştirildiğini belirtmektedirler. Bu nedenle de erkeklerin sonrasında hiyerarşiyi destekleyen, kadınların ise hiyerarşiyi azaltmaya çalışan mitleri/ ideolojileri/uygulamaları desteklediğini öne sürmüşlerdir. Öte yandan, bir güç ve otorite uygulama alanı olarak politik alanda insanlar, özellikle cinsiyete dayalı kalıp yargılar tarafından yönlendirildiklerinden bu alanda kadın-erkek eşit katılımı da sınırlı kalmaktadır (Sapiro, 2003).

Sistemi Meşrulaştırma ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Bağlamında Toplumsal Cinsiyet

Sistemi meşrulaştırma eğilimi (motivasyonu), bireylerin benliklerini ve gruplarını onaylama ve meşrulaştırma güdülerine ek olarak var olan sistemi sürdürmeye yönelik de bir motivasyonları olduğunu öne süren Jost ve Banaji (1994) tarafından ortaya atılmıştır. Bu kurama göre bireyler, bireysel veya grup çıkarlarının zarar görmesi pahasına bile olsa, kendilerini mağdur eden sistemi koruyup onaylama eğilimine sahiptirler. Sistemi meşrulaştırma, bireylerin kendilerini ve başkalarını kalıp yargılara koyarak toplumsal rolleri, statüyü ve genel olarak sistemin kendisini açıklayıp kabul ettikleri sosyal ve politik bir sistemin ürünüdür. Ve bu şekilde oluşan kalıp yargısal inançlar, var olan sosyal düzenlemeleri yansıttığı gibi aynı zamanda bu düzenlemelerin savunucusu hâline de gelir (Jost ve Banaji, 1994; Jost, Banaji ve Nosek, 2004).

Toplumsal cinsiyet üzerinden düşünürsek, kadınlara toplumsal/edilgen (communal), erkeklere de bireysel/girişimci (agentic) kişilik özellikleri atfedilmekte ve hatta bireyler bu atfedilen özellikler üzerinden toplumsal rollere oturtulmaktadırlar. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları var olan toplumsal iş bölümü ve rolleri açıklamak ve meşrulaştırmak adına ortaya çıkan, sisteme yardımcı kavramlardır (Eagly ve Steffen, 1984). Kadınlar ev hanımı rolü ile özdeşleştiği sürece toplumsal, erkekler ise çalışan rolü ile özdeşleştiği sürece bireysel/inisiyatif alan olarak değerlendirilmekteler. Örneğin, tam zamanlı bir işte çalışan kadınlara kıyasla yarı zamanlı bir işte çalışan kadınlar kalan zamanda evlerine daha fazla vakit ayırabildikleri düşüncesiyle (öyle olup olmadıkları bilinmese bile) daha toplumsal algılanmakta ve bu algı aslında toplumsal cinsiyet sisteminin bu şekilde devam etmesi gerektiği önermesini de taşımaktadır (Eagly ve Steffen, 1984).

Bu döngüde oldukça büyük bir payı olan kalıp yargılara dair yaptıkları çalışmada Kay ve Jost (2003), bireylerin sahip olduğu tamamlayıcı kalıp yargıların sistemi meşrulaştırmaya nasıl bir etkide bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre, zengin ama mutsuz, yoksul ama mutlu, yoksul ama neşeli gibi birbirini tamamlayan kalıp yargılar toplumsal olarak dezavantajlı durumda olan yoksulların, kendilerini dezavantajlı konuma sokan sistemi daha fazla meşrulaştırmalarına yardımcı olmaktadır. Benzer bir durumu toplumsal cinsiyet kalıp yargıları için söylemek de mümkündür. Ataerkil toplumsal cinsiyet sistemi içerisinde, kadınlara ve erkeklere biçilen roller birbirini tamamlayan roller olarak gündelik hayatı derinden etkilemekte ve kalıp yargılar olarak da insanların bilişlerinde yer edinmektedir. Bu durum da eninde sonunda cinsiyet sistemini içselleştirmeye ve meşrulaştırmaya kadar dayanmaktadır. Birbirini tamamlayan şekilde görülen bu kalıp yargılar insanların zihninde veya gündelik hayatlarında davranışsal olarak etkinleştirildiği zaman onların tüm sistemi adil, meşru ve hak verilebilir olarak algılamalarının da önünü açmaktadır.

Bu konuda yapılan bir araştırmada, katılımcılara "dürüst, mutlu, sıcak, ahlaklı, düşünceli" ve "zeki, hırslı, sorumlu, kendinden emin" gibi özelliklerin kadınlara ve erkeklere ne ölçüde uyduğu hem ayrı ayrı hem de tamamlayıcı özellikler olarak sorulmuş ve sonrasında da hem genel hem de toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimleri ölçülmüştür. Sonuç olarak erkekler hiçbir toplumsal cinsiyet özelliği belirtilmediğinde bile sistemi yüksek ölçüde meşrulaştırırken bu durum kadınlara bu özellikler tamamlayıcı şekilde verildiğinde kadınların sistemi meşrulaştırma motivasyonları yükselmiştir. Benzer bir sonuç da *iyi huylu ve düşmanca cinsiyetçilik* birlikte verildiğinde gözlemlenmiştir (Jost ve Kay, 2005). Yani toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve cinsiyetçilik gibi (tamamlayıcı) ön yargılar insanların toplumsal faydanın dengeli olarak dağıldığı bir toplum inancını sürekli ayakta tutmakta ve bu şekilde kendileri mağdur olsalar bile sistemi onayla-

maya devam etmektedirler (Jost ve Kay, 2005). Çelişik duygulu cinsiyetçilikteki, *düşmanca* cinsiyetçilik *iyi huylu* olanla beraber daha dengeli bir sistem algısı yarattığından Napier, Thorisdottir ve Jost (2010) iyi huylu cinsiyetçiliği cinsiyetçiliğin "eşitlikçi cilası" olarak görmektedir. Söz gelimi, bu birbirini tamamlayan cinsiyetçi tutumlar, görece eşitlikçi sayılabilecek ülkelerde bile insanların mutluluğunu ve yaşam doyumlarını yükseltmektedir (Napier ve ark., 2010).

Çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı, kadına yönelik ön yargının hem düşmanca hem de koruyucu olmak üzere iki şekilde fakat genellikle beraber yaşandığını öne sürmektedir (Glick ve Fiske, 2001). Cinsiyetçiliğin iki şekilde gözlendiği fikrinin ardında yatan ise temelde ön yargının yalnızca dış gruplara yönelik ayrımcılık doğuran bir antipati olmadığı, aksine kadınlara yönelik görece "daha yumuşak" ve daha "iyi huylu" tutumların da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve ayrımcı sistemi sürdürebileceğidir. Bu sebeple de bu cinsiyetçiliğin en "tatlı" hâli, bazen kadınlara çekici gelse de bir ön yargı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü yapılan çalışmalar da göstermektedir ki iyi huylu cinsiyetçilik arttıkça özellikle kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı eyleme geçme ve eşitsizliğe karşı durma motivasyonları gitgide azalmaktadır (Becker ve Wright, 2011). Bu anlamda da cinsiyetçilik dolaylı olarak sistemi meşrulaştıran bir ideoloji olarak görülebilir (Jost, Banaji ve Nosek, 2004).

Her iki cinsiyetçilik türünün de özünde ataerkil sistemin kadını erkeğe kıyaslayarak daha aşağıda görmesi ve tüm toplumsal yaptırımlarını bu varsayıma dayandırarak yapması bulunmaktadır. ***Düşmanca cinsiyetçilik*** kadınları açık bir şekilde yönetme, kontrol etme, kadın-erkek kıyaslaması yaparak farklılıkların kadınların dezavantajına olacak şekilde sunulmasından ortaya çıkmaktadır. Öte yandan ***iyi huylu cinsiyetçiliğin*** kadın ve erkeği birbirini tamamlaması gereken, erkeklerin kadınlara annelik, anaçlık, narinlik gibi söylemler üzerinden "saygı" duyduğu ancak bunu yaparken her zaman kadının daha düşük statüde ve sevilip kollanması gereken varlıklar olduğu algısıyla yaptığı görülür (Glick ve Fiske, 1996, 2001; Sakallı-Uğurlu, 2002). Düşmanca cinsiyetçilik bir tür cinsiyetçi antipati olarak algılanırken iyi huylu cinsiyetçilik ise kadınların daha sıcak, ılımlı fakat daha yetersiz olduğu görüşünün kibarlaştırılmış, toplumsal görgü kurallarına dahi sindirilmiş bir formudur. Bu sebeple de örneğin sosyal iletişim içerisinde

düşmanca cinsiyetçiliği yüksek olan erkeklerin arkadaş canlısı olmadığı, daha az güldüğü ve vücut dilini daha az kullandığı görülürken iyi huylu cinsiyetçi erkeklerin kadınlarla iletişimde daha fazla güldüğü, söz kesmediği, daha fazla yakınlaştığı daha fazla olumlu sözcükler kullandığı gözlemlenmiştir (Goh ve Hall, 2015). Bu "kibarlık" örtüsü altında özellikle geleneksel cinsiyet rollerinin baskın olduğu toplumlarda farkına varılmadığı için korumacı cinsiyetçilik, cinsiyetçilik gibi görülmemekte, bir kibarlık göstergesi olduğu savunulmaktadır (Barreto ve Ellemers, 2004; Goh ve Hall, 2015).

Çelişik duygulu cinsiyetçiliğin iki formu olan ***düşmanca*** ve ***iyi huylu cinsiyetçilik*** özünde toplumsal cinsiyet sisteminin devamlılığını sağlayan temel varsayım ve davranışsal kabullere karşılık gelir. Glick ve Fiske'in de (1996) belirttiği gibi iyi huylu cinsiyetçilik, bir taraftan cinsiyetçiliğin düşmanca hâline karşı direnme gücünü azaltırken diğer taraftan da sistemi normalleştirerek düşmanca cinsiyetçiliğin de kabulüne neden olmaktadır. Örneğin yapılan bir boylamsal çalışmada, kadınların sahip olduğu iyi huylu cinsiyetçilik seviyesi 6 ay ve 12 ay sonrasında bile düşmanca cinsiyetçilik seviyelerini yordamıştır. Yani kadınları daha narin, korunmaya gereksinim duyan her zaman bakımlı ama kırılgan gören ve bu fikrin kadınları eşsiz kıldığını öne süren iyi huylu cinsiyetçilik daha sonrasında, bu ideolojiyi kabul eden kadınların kendilerine karşı bile daha düşmanca cinsiyetçi olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle bu durum, kadınların da gerektiğinde şiddete başvurulabileceğini, bazı kadınların bazı durumlarda eşitsizliği hak ettiği gibi fikirleri daha çok kabul eder hâle gelmelerine yol açmıştır (Sibley, Overall ve Duckitt, 2007).

Sosyal baskınlık eğilimi ve sistemi meşrulaştırma gibi kuramlar, mağdur grupların aslında kendi mağduriyetlerinin suç ortakları olduğunu söylemektedir (Jost ve Kay, 2005). Bu teorilerden beslenen çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı da erkekler kadar kadınların da özellikle kadınlara ilişkin var olan sıcak, korumacı, yardıma muhtaç, bakım veren, korunması gereken bireyler olduğuna dair kalıp yargıları taşımalarının var olan sistemi meşrulaştıracağı ve sistemsel eşitsizliğin devamını sağlayacağını söylemektedir (Glick ve Fiske, 1996, 2001).

Sistemi meşrulaştırma kuramında da belirtildiği gibi, sistemin mağdur ettiği grupların dahi sistemi meşrulaştırması, kadınların koru-

macı cinsiyetçiliği erkekler kadar desteklemesi örneğinde de görülebilir. Glick ve arkadaşlarının 19 ülkede yaptığı çalışmada farklı ülkelerde dahi kadın ve erkeklerin cinsiyetçilik ortalamalarının birbiri ile oldukça yakın ve ilişkili olduğu; kadınların düşmanca cinsiyetçiliği iyi huylu cinsiyetçilikten daha çok reddettikleri; düşmanca cinsiyetin kadınlara yönelik olumsuz tutumları, iyi huylu cinsiyetin ise kadınlara yönelik olumlu tutumları yordadığı bulunmuştur. Bu etki, özellikle de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkelerde kendini göstermiştir (Glick ve ark., 2000). Örneğin Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle düşmanca cinsiyetçilik seviyesi arttıkça kadına yönelik şiddetin daha mazur görülmekte olduğu ve hatta erkeklerin "Kadınlar bir şey yapmasa erkekler şiddet uygulamaz." fikrine daha da yaklaştıkları görülmektedir (Glick, Sakalli-Ugurlu, Ferreira ve Aguiar de Souza, 2002; Sakallı, 2001). Buna ek olarak bireylerin toplumun ataerkil yapısını ne ölçüde kabul edip onayladığı da kadına yönelik şiddeti meşru görme eğilimini etkilemektedir (Sakallı, 2001). Bunun yanında, düşmanca cinsiyetçiliğin etkisi kontrol edildiğinde bile, özellikle erkeklerin sahip olduğu iyi huylu cinsiyetçilik, onların tecavüz mağduru kadınlara yönelik olumsuz ve tecavüzü meşrulaştırıcı tutumlar sergilemesini açıklamaktadır. İyi huylu cinsiyetçilik kadınlara yönelik olumlu tutumlarla ilişkili görülse de bu ilişki kadınların saf, temiz, ahlaklı ve namuslu olduğu (ve olması gerektiği) kabulü üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla tecavüz mağduru bir kadın iyi huylu cinsiyetçi bir kişinin kalıplarına uymadığı ve hatta bu kalıpları yok saydığı için olumsuz yargılanmaktadır (Sakallı-Uğurlu, Yalçın ve Glick, 2007). Buradan da anlaşılmaktadır ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve dolayısıyla kadınların gelişimine daha az fırsat sunulması hem cinsiyetçilik gibi bir ideolojiden beslenmekte hem de bu ideolojiyi döngüsel bir şekilde beslemektedir.

Ayrımcılık ve Ön Yargı

Psikoloji alanyazınında toplumsal cinsiyet başlığının ele alındığı öncelikli alanlardan biri de ön yargı ve ayrımcılıktır. Bu alanda yapılan çalışmalar hem kadın ve erkek gruplarının birbirlerine yönelik tutumlarını hem de cinsel azınlık grupları olarak bilinen lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel (LGBT) bireylere yönelik tutumlarını incelemektedir. Bu bölümde öncelikle ön yargı ve ayrımcılık kavramlarının üzerinden geçilecek ve cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılığın altında yatan olası nedenler üzerinde durulacaktır.

Kalıp Yargı, Ön Yargı ve Ayrımcılık

Ön yargı ve ayrımcılık konularındaki araştırmalar sosyal psikoloji alanyazınında önemli bir yer tutmaktadır. Araştırmacılar, neredeyse 100 yıldır farklı ırklar, etnik ve dinî gruplar arasındaki ön yargı ve ayrımcılığı irdelemiş, toplumsal cinsiyete dayalı ve özellikle cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılık konusu ise ancak yakın geçmişte tanınırlık kazanmaya başlamıştır.

Cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılığı daha iyi anlayabilmek adına öncelikle birbirleri ile ilişkili ancak ayrı kavramlar olan kalıp yargı, ön yargı ve ayrımcılık kavramlarının üzerinden geçmek faydalı olacaktır.

Kalıp yargılar bir nesne, birey ya da grubun özelliklerine, tavır ve davranışlarına ilişkin düşünceler, atıflar ve inanışlar bütünü olarak tanımlanabilir (Hilton ve von Hippel, 1996). Bu düşünce, atıf ve inanışlar, sözü geçen nesne, birey ya da grup hakkında eksik olan bilgilerimizi tamamlar ve onlar hakkında karar vermemizi kolaylaştırır. Bir başka deyişle, bahsi geçen nesne, birey ya da grupları birinci elden elde ettiğimiz bilgilere göre değil, kendi düşünce eğilimlerimize göre algılamamızı ve karar vermemizi sağlar. Genel olarak bakıldığında kalıp yargılar kendi başlarına edinilebildiği gibi, parçası oldukları kültürün ortak inanışları vasıtasıyla da öğrenilebilir. Gerçeği yansıtıyor da tamamen çarpıtıyor da olabilirler, gruplar ve üyeleri hakkında tanımlayıcı bilgiler vermenin yanı sıra onlarla nasıl ilişki kurulacağına ilişkin öngörüler de içeriyor olabilirler. Son olarak alanyazında genel olarak olumsuz olanlarına odaklanılsa da olumlu ya da olumsuz olabilirler (Whitley ve Kite, 2010). Örneğin, kadınların erkeklerden güçsüz olduğuna, eş cinsel erkeklerin kadınsı olduğuna, Arapların yeterince "temiz" olmadığına, Asyalıların çok zeki ve çalışkan olduğuna ilişkin inanışların nedeni, bu gruplara ilişkin yaygın kalıp yargılardır.

Ön yargı ve kalıp yargı birbirinden farklı ancak birbirini tamamlayan fakat doğaları nedeniyle genellikle birbiriyle karıştırılan iki kavramdır. Her iki kavram da ilgili gruplara ve üyelerine yönelik değerlendirmeleri içerse de bireylerin ilgili grupların üyeleri ile karşılaştıklarında

ya da onlar hakkında düşündüklerinde hissettikleri duygular ve eyleme geçmeye yönelik niyetler, ön yargıyı kalıp yargıdan ayırmaktadır. (Dovidio ve Gaertner, 2010). ***Ön yargı,*** bireylere belli gruplara üyelikleri nedeniyle herhangi bir yaşanmışlığa ya da kanıtlamaya dayalı olmaksızın takınılan tavırlar olarak tanımlanabilir (Brewer ve Brown, 1998). Sosyal psikoloji alanyazınında ise daha çok "yaklaştığımız kişi ya da gruplarla aramıza, en hafifinden fiziksel ya da sosyal mesafe koymamıza yol açan ve ayrımcılıkla yakından ilişkili tutumlar" olarak tanımlanmaktadır (Göregenli, 2012, s. 22). Bu hâliyle ön yargının da kalıp yargılarda olduğu gibi olumsuz yönüne odaklanıldığı söylenebilir (Eagly ve Diekman, 2005). Hatta kalıp yargıların da ön yargıların akla uygun açıklamaları olduğu ileri sürülebilir (Jost ve Major, 2001).

Sosyal psikoloji alanyazınında ön yargıyı anlama çabası içinde olan kuramsal yaklaşımlar genel olarak ön yargının mekanizmasını ortaya koymaya çalışırlar. Bir başka deyişle hangi bireylerin çeşitli toplumsal gruplara yönelik ön yargı geliştirmeye eğilimli olduğunu ve hangi grupların ön yargının etkisine açık kaldığını ortaya çıkartarak ön yargı konusunda bir resim oluşturmaya çalışırlar. Bu çaba çok da yersiz bir çaba değildir, zira alanyazında bireylerin düşünme ve diğerlerine tepki verme biçimlerini tanımlayan süreç modelleri ortaya konmuştur (Whitley ve Kite, 2010). Ancak ön yargı ve ayrımcılığın yöneldiği gruba bağlı olarak şekillenen bir yanı da bulunmaktadır. Bu sebeple, ön yargıyı anlamaya çalışırken bu olumsuz tutumların yöneldiği gruba özgü tepkileri de göz önünde bulundurmak gerekir.

Bireyler sahip oldukları ön yargıların bilincinde olabilirler ve ön yargılı tutumlarını (stratejik olarak) denetleyebilirler (Fazio, Jackson, Dunton ve Williams, 1995). Ancak bunun yanı sıra kendisinin herhangi bir gruba yönelik ön yargısının olmadığı düşüncesinde olanlar da ön yargılı tutumlar sergileyebilmektedir (Dovidio ve Gaertner, 2004; Greenwald ve Banaji, 1995; Pavillo, 2014). Bu bağlamda ön yargılı tutumları incelerken ön yargılı tutumların öznesi ve yöneldiği toplumsal gruplar kadar ortaya çıktığı bağlamı da göz önünde bulundurmak gerekebilir (Deaux ve Major, 1997; Wittenbrink, Jude ve Park, 2001). Örneğin; sosyal kimlik kuramı (Tajfel ve Turner, 1969), gerçekçi çatışma kuramı (Sherif, 1966) ve dehşet yönetimi kuramı (Greenberg ve ark., 1990) gibi pek çok sosyal psikoloji kuramı grupların algıladığı tehdidin gruplar arası ön yargıyı ve ayrımcılığı arttırdığını ileri sürmektedir.

Kalıp yargı, ön yargı ve ayrımcılık üçlüsünün son parçası olan ***ayrımcılık*** ise bilinçli ya da bilinçsiz olarak yasal zeminde eşit olunan herhangi bir bireye eşitsiz şekilde davranmak olarak tanımlanabilir (Göregenli, 2012). Bir başka deyişle, kalıp yargılar toplumsal gruplara ve bu grubu oluşturan bireylere yönelik (çoğunlukla olumsuz) bilişsel değerlendirmeleri, ön yargı bu birey ve gruplar hakkındaki duygusal değerlendirmeleri ve tutumları, ayrımcılık ise bu birey ve gruplara yönelik eşitsiz davranışları içerir.

Bu bağlamda ayrımcılığın evrensel hukuktaki eşitlik ilkesine dayandığı söylenebilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer temel hukuki metinler insanların doğumda birbirine eşit olduğu maddesi ile başlar. Ancak bu eşitlik toplumsal yaşamın her alanında uygulanamamaktadır. Söz gelimi bazı gruplar ırkları, cinsiyetleri, sosyal sınıfları ya da cinsel yönelimleri sebebiyle diğerlerinden üstün ve ayrıcalıklı olduklarına inanabilirler ve bu inanç doğrultusunda diğerlerine yönelik olumsuz tavırlar sergileyebilir ya da ayrımcılık uygulayabilirler (McIntosh, 1989). Grup ayrıcalıkları genelde bu ayrıcalıklara sahip olanlar için görünmezdir; bireyler sadece gündelik hayatlarında kazanmak için herhangi bir çaba göstermedikleri bu ayrıcalıkları deneyimler ve bu ayrıcalıklar üzerinde düşünme gereği duymazlar (Johnson, 2001).

Ayrımcılık gerek sözel gerekse davranışsal olarak farklı biçimlerde ve farklı seviyelerde ortaya çıkabilir. Dovidio ve Gaertner'a göre (2000) ayrımcılık hem işe alım, yükseltme, kaynaklara erişim ve kaynak paylaşımı alanlarında görülebileceği üzere açıktan (resmî) hem de kişiler arası ilişkilerde sözlü ve sözsüz biçimde ortaya çıktığı hâliyle örtük biçimde görülebilir. Örneğin, bir bireyin transseksüel olduğu gerekçesiyle işe alınmaması formal ayrımcılığa örnek oluşturabilirken yolda yürürken görünüşü nedeniyle diğer insanların bakışlarına ve sözlerine maruz kalması, üstü kapalı ayrımcılık için bir örnektir. Kite ve Whitley (2010) ayrımcılıkla ilgili analizi derinleştirerek ayrımcılığın bireyler arası, örgütsel, kurumsal ve kültürel olmak üzere dört seviyede görülebildiğini öne sürer. Buna göre, bir bireyin diğer bir bireye herhangi bir gruba üyeliği nedeniyle eşitlik ilkesine aykırı biçimde davranması kişiler arası ayrımcılık olarak tanımlanırken şirket ya da devlet kurumu gibi farklı örgütlerin kuralları ve uygulamaları bireyler için ayrımcı sonuçlar doğuruyorsa örgütsel ayrımcılıktan

bahsedilebilir (Benokraitis ve Feagin, 1995; akt. Whitley ve Kite, 2010). Söz gelimi, bir öğrencinin eş cinsel olması gerekçesiyle arkadaşları tarafından ayrımcılığa uğraması, bireysel seviyedeki ayrımcılığa örnekken cinsel yönelimi nedeniyle kaldığı yurttan atılması, örgütsel seviyedeki ayrımcılığa örnektir. Ayrımcılık tekli yapılar ve örgütlerin uygulamalarının dışına çıkıp aile, din, eğitim ve adalet gibi toplumu oluşturan kurumların kural, norm ve uygulamalarında görüldüğünde kurumsal ayrımcılık adını alır. Kurumsal düzeydeki ayrımcılık genellikle bireylerin dini, etnik kökeni, cinsel yönelimi ya da cinsiyet kimliği gibi özellikleri dikkate alınmaksızın alınan kararların bireyler üzerinde ayrımcı sonuçlar doğurması biçiminde ortaya çıkar. Örneğin, evliliği iki karşıt cins arasında kurulan bir bağ olarak tanımlayan kanunlar nedeniyle, dünyanın pek çok ülkesinde eş cinsel çiftler birbirleriyle evlenememekte ve evliliğin getirdiği yasal haklardan faydalanamamaktadır. Bu ayrımcılık biçimleri genele yayılıp, bir grubun ya da toplumun kültürü genelde çoğunlukta olan ve ayrıcalıklı olduğuna inanan grubun değerleri çerçevesinde örüldüğü zaman kültürel seviyede bir ayrımcılıktan bahsedilir. Bu seviyedeki ayrımcılık da kendisini o toplumun üretimlerinde, yani edebiyatta, sanatta, dilde, geleneklerde, inanışlarda ve ideolojide kendini gösterir (Benokraitis ve Feain, 1995; akt. Whitley ve Kite, 2010)

Cinsel Azınlık Gruplarına Yönelik Ön Yargı ve Ayrımcılık

Türkiye'de cinsel azınlık gruplarına yönelik ayrımcılık maalesef uç seviyelerde, nefret suçu veya nefret cinayeti boyutunda kendini göstermektedir. Örneğin, 24 Temmuz 2016'da İstanbul'da Wisam Sankari isimli Suriyeli eş cinsel bir mülteci bıçaklanmış ve kafası kesilmiş hâlde bulunmuş; Wisam'ın daha önce de kaçırıldığı ve tecavüze uğradığı belirtilmiştir (Tar, 2016). Bir başka olayda ise 12 Ağustos 2016 günü yine İstanbul'da Hande Kader isimli bir trans kadının bedeni tecavüze uğramış, bıçaklanmış ve yakılmış hâlde yol kenarında bulunmuştur (Arslan, 2016). Bu olaydan on gün sonra İzmir'de Azize Ömrüm isimli başka bir trans kadın, tıpkı 2015 yılının başında Boğaziçi Köprüsü'nden atlayarak intihar eden Eylül Cansın gibi, baskıya ve ayrımcılığa artık katlanamadığını söyleyerek intihar etmiştir (Demishevich, 2015; Pembe Hayat, 2016).

Bu olaylar yalnızca cinayet ya da intihar vakaları değil, gitgide büyüyen bir toplumsal sorunun, cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılık sorununun sonuçlarından sadece birkaçıdır (Güner, Kalkan, Öz, Özsoy ve Söyle, 2011). Yakın zamanda yayınlanan bir rapora göre 2010-2014 yılları arasında kendisini LGBT olarak tanımlayan bireylere karşı kayda geçen nefret cinayeti sayısı 41'dir (Türkiye'de LGBT Yurttaşlara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri Bilgi Notu, 2014). Bu vakaların yanı sıra, pek çok LGBT birey de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı nefret söylemine, aşırı şiddet ve işkence tehdidine ve fiziksel şiddete maruz kalmıştır (2014 yılında Türkiye'de gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, 2015). Şiddet ve hak ihlalleri bir tarafa bırakıldığında ise LGBT bireylerin %80'e yakını kamusal alanda, iş hayatında, hastane, emniyet, adliye gibi çeşitli kurumlarla ilişkilerinde, aile içinde, okulda ya da arkadaşları ile birlikteyken ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmektedir (Göregenli ve Karakuş, 2011). Buna paralel olarak ulusal ölçekte değerleri ölçmeyi planlayan bir çalışmaya katılanların %87'si eş cinsel bireylerle komşu olmak istemediğini belirtmiştir (Esmer, 2012).

Türkiye bu türden olayların yoğun olarak yaşandığı ülkelerden biri olsa da LGBT bireylere yönelik şiddet eylemleri, ön yargı ve ayrımcılık dünyanın pek çok yerinde yaygın olarak görülmektedir (Carroll, 2016; Norton, 1997; Transgender Europe, 2014). Üstelik bahsi geçen istatistikler sadece rapor edilmiş vakaları kapsamaktadır. Ayrımcılığa ve/veya şiddete maruz kalan bireylerin pek çok durumda herhangi bir eyleme geçmediği göz önünde bulundurulduğunda (2014 yılında Türkiye'de gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, 2015; Ördek ve Balzer/LaGata, 2015) durumun önemi daha fazla ortaya çıkmaktadır.

Bu kırılgan grupların yaşadığı sorunlara neden olan ön yargı ve ayrımcılık, alanyazında homofobi ve transfobi kavramları üzerinden araştırılagelmiştir. Bu bölümde cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargıyı daha derinden irdelemek adına, öncelikle bu kavramların üzerinden geçilecek ve ön yargının ardında yatan olası süreçler tartışılacaktır.

Homofobi

Kendileriyle aynı cinsiyete sahip kişilerden hoşlanan bireylere yönelik tutumlar ve bu bireylerin gördükleri olumsuz muameleler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin, 2016 yılı Haziran ayında yayınlanan bir rapora göre 73 ülkede eş cinsel birliktelik yaşamak hapis cezası gerektiren bir suç olarak görülmekte, 13 ülkede ise ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır (Carroll, 2016). Haklar bağlamında bakıldığında ise 1960'lardan bugüne yürütülen eş cinsel özgürlük hareketinin sonucunda aynı cinsiyetten bireylerin birbiri ile evlenebilmesi dünyanın 22 ülkesinde yasallaştırılmış, 25 ülkede ise eş cinsel birlikteliklere heteroseksüel evliliklerin sahip olduğu haklara denk ya da onun altında kalan yasal statü tanınmıştır (Carroll, 2016). Bu rakamların toplamı, dünyadaki ülke sayısının çeyreğinden azını oluşturmaktadır. Bu tablo, devletlerin vatandaşlarına cinsel yönelimlerine bağlı olarak farklı muamele ettiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu olumsuz tutum ve uygulamalar, sosyal psikoloji alanyazınında homofobi çatısı altında tartışılmaktadır.

Genel anlamıyla ***homofobi***, eş cinselliğe ve/veya kendisini heteroseksüel (karşı cinsten hoşlanan) olarak tanımlamayan insanlara (yani lezbiyenlere, geylere, biseksüellere ve zaman zaman zaman translara) yönelen olumsuz duygu ve düşünceler olarak özetlenebilir. Kavramı ilk ortaya atan Weinberg, homofobiyi heteroseksüel bireylerin eş cinsellerle yakın temas kurmaya yönelik korkuları olarak tanımlamıştır (Weinberg, 1972). Bu tanımlamadan yola çıkarak alanda yapılan ilk çalışmalarda homofobi eş cinsellere ve eş cinselliğe yönelik akılcı olmayan bir korku, bir tür zihinsel düzensizlik olarak görülmüş ve daha kişisel süreçler ve kavramlarla ilişkili olarak ele alınmıştır. Ancak bu kavramsallaştırmanın, olgunun sosyokültürel ve politik boyutlarını görmeyi engellediğini savunan kimi araştırmacılar, homofobi kavramı yerine heteroseksüellik haricindeki davranış biçimlerini yok sayan, küçük gören ve damgalayan inançlar sistemi olarak tanımlayabileceğimiz (Herek, 2007; Herek, Kimmel, Amaro ve Melton, 1991) ***heteroseksizm*** teriminin kullanılmasını savunmuştur. Benzer şekilde özellikle son dönemlerde toplumsal cinsiyet araştırmalarında öne çıkan bir kavram olan ***heteronormatiflik*** de olgunun psikolojik yanından çok sosyal, kültürel ve politik taraflarına vurgu yapmaktadır (Herdt ve van der Meer, 2003; Herek, 1995).

Homofobi terimini cinsel azınlık gruplarına yönelik olumsuz tutumların açıklanmasında yeterli olamayacağı düşüncesinde olan Herek (2000; 2009), cinsel yönelimleri temelinde birey ve gruplara yönelen olumsuz tutumlar olarak tanımlanabilecek ***cinsel ön yargı*** terimini ortaya atmıştır. Ona göre cinsel ön yargı, her tutum gibi duygusal, bilişsel ve davranışsal bileşenlerden oluşmaktadır. Cinsel azınlık grupları hakkında sahip olunan kalıp yargılar ve inanışlar, ön yargının bilişsel boyutunu oluştururken alanyazında sıkça homofobiyi tanımlamakta da kullanılan eş cinsel bireylere yönelik korku ve öfke duyguları (ve bu duygulara eşlik eden diğer olumsuz duygular) bu ön yargının duygusal boyutunu oluşturmaktadır. Bu ön yargıya eşlik eden veya sonucunda oluşabilecek olan olumsuz davranışlar ve ayrımcılık da cinsel ön yargının davranışsal boyutunu oluşturmaktadır (Herek, 2009).

Bu tartışmalar, homofobi kavramının psikoloji yazınında yaygın şekilde kullanılmasının önüne geçmemiş ancak kavramın içeriğinin genişleyerek bugün anlaşıldığı hâliyle cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri nedeniyle yönelen olumsuz tutumlar olarak anlaşılmaya başlamasına neden olmuştur (Herek, 2004). Bu sayede bu konudaki çalışmalar bireysel düzeydeki analizlerle sınırlı kalmayıp kültür, ideolojiler ve değerler gibi grup içi ve gruplar arası süreçleri de içerecek şekilde genişlemiştir (Herek ve Mclemore, 2013).

Transfobi

Trans bireyler, gerek toplumun geleneksel cinsiyet normlarına uymadıkları gerekse de ataerkil kültürün ikili cinsiyet kodlarının dışına çıktıkları için cinsel azınlık grupları içerisinde en kırılgan grubu oluşturmaktadır (Namaste, 2000; Norton ve Herek, 2013). Dahası toplumda görünürlüklerinin fazla olması nedeniyle bireysel ve kurumsal ayrımcılığa uğrama ve şiddete maruz kalma riskleri de diğer gruplara kıyasla daha fazladır (Çınar, 2011; Norton, 1997; 2013 yılında Türkiye'de gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, 2013). Bu durum trans bireylerin kaygı, stres ve depresyon gibi psikolojik sorunları yaşama olasılıklarını da arttırmaktadır (Lombardi, 2009).

Toplumun cinsiyete ilişkin beklentilerini ihlal ettikleri gerekçesiyle trans bireylere yönelen nefret ve düşmanca duygular olarak ta-

nımlanabilecek olan ***transfobi*** (Hill ve Willoughby, 2005), trans bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık ve şiddet tehdidi ile yakından ilişkilidir (Balzer, Hutta, Adrián, Hyndal ve Stryker, 2012). Trans bireylerin hayatları boyunca yaşadığı travmayı tam olarak anlayabilmek adına bu ön yargının altında yatan etkenlerin ortaya çıkartılması oldukça büyük önem taşımaktır.

Cinsel Azınlık Gruplarına Yönelik Ön Yargının Nedenleri

Sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar cinsel azınlık gruplarına yönelik olumsuz tutumları çeşitli sosyodemografik ve sosyal psikolojik değişkenlerle ilişkilendirmiştir. Sosyodemografik özellikler açısından bakıldığında yaşın, eğitim seviyesinin ve dindarlığın eş cinsellere yönelik olumsuz tutumları yordamada önemli değişkenler olduğu bulunmuştur (Anderssen, 2002; Herek, 1984; Herek ve McLemore, 2011; Lance, 1987; cinsel ön yargıyı açıklayan birey düzeyindeki değişkenlerin özeti için ayrıca bk., Herek, 2009). Yakın zamanda yayınlanan ve 20 yıl süreyle dünyanın pek çok ülkesinde eş cinselliğe ilişkin kabulün nasıl değiştiğini inceleyen bir rapor da bu durumu onaylamaktadır. Buna göre, eş cinselliğe yönelik tutumlar genç bireylerde daha yaşlı olanlara, yüksek eğitimli olanlarda daha düşük eğitimli olanlara, dindarlık eğilimi düşük olanlarda dinî ibadetlerini daha sık yerine getirenlere ve büyük şehirlerde yaşayanlarla taşrada yaşayanlara kıyasla daha olumlu olmaktadır (Smith, 2011).

Cinsel azınlık gruplarına yönelik tutumları irdeleyen çalışmalar içerisinde cinsiyet farklarını araştıran çalışmalar özel bir öneme sahiptir çünkü trans bireylerle ilgili çok fazla çalışma olmasa da eş cinsel bireylere yönelik tutumlar en fazla çalışılan cinsel tutumlar arasında yer almaktadır (Petersen ve Hyde, 2011). Yapılan çalışmalar genel olarak erkeklerin kadınlara nazaran eş cinselliğe ve eş cinsel bireylere yönelik daha olumsuz tutumlara sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca en olumsuz tutumların erkeklerin erkek eş cinselliğine yönelik tutumları olduğu görünmektedir (Konu hakkında düzenlenmiş birkaç meta analiz için bk., Kite, 1984; Kite ve Whitley, 1996; Petersen ve Hyde, 2010; Whitley ve Kite, 1995). Ancak cinsiyetler arasında eş cinsel bireylere yönelik duygu ve düşünceler açısından fark bulmayan (ör., Oliver ve Hyde, 1993) ya da bireylerin kendi cinsiyetinden olan eş cinsellere yönelik daha olumsuz tutumlara sahip olduğunu bulan

çalışmalar da mevcuttur (ör., Gentry, 1987; Lock ve Kleis, 1998; Whitley, 1987; 1990. Bu konudaki tartışmanın detaylı bir özeti için bk., Ellis et al. 2008).

Erkeklerin kadınlara nazaran daha olumsuz tutumlara sahip oluşu alanyazında erkeklerin kimliklenme sürecinde hissettikleri baskının kadınlara nazaran daha yoğun olmasıyla açıklanmaktadır (Herek, 1986; 1988; 1995; Whitley ve Kite, 1995). Bu bakış açısına göre, erkekler sosyalleşme sürecinde cinsiyet normlarına ve standartlarına uygun davranmaları konusunda çevreleri ve akranları tarafından daha fazla baskılanmakta ve bu yüzden de cinsiyet normlarına uyma konusunda daha fazla endişe yaşamaktadırlar. Toplumun cinsiyet kalıplarının dışına çıkan, yani toplumun gözünde "erkek" olarak görülmeyen erkek eş cinseller ve trans kadınlar, erkeklerde kimliklerini kaybedebilecekleri hissini uyandırdığından daha olumsuz duygu ve düşüncelere maruz kalmaktadırlar. Yapılan çalışmalar da geleneksel cinsiyet rollerine ve erkeklik ideolojisine bağlılığın cinsel azınlık gruplarına yönelik olumsuz tutumları açıklamakta önemli bir etkisinin olduğunu (Franklin, 2000; Herek, 1988; 1995; Keiller, 2010; Lottes ve Kuriloff, 1992; Nadal, Davidoff ve Fujii-Doe, 2014; Norton, 1997; Norton ve Herek, 2013; Warriner, Nagoshi ve Nagoshi, 2013) ve hatta bu etkinin cinsiyetin kendisinden daha önemli olabileceğini göstermektedir (Parrot, Adams ve Zeichner, 2002).

Cinsiyet ile bağlantılı ancak LGBT bireylere yönelik tutumlarla ilgili ayrı bir değerlendirme gerektiren bir diğer sosyal psikolojik değişken de *cinsiyetçi ideoloji*dir. Daha önce de cinsiyetçilik ile ilgili başlık altında ele alındığı üzere, geleneksel cinsiyet kalıpları içerisinde yetiştirilen bireyler, özellikle de erkekler, erkeklerin kadınlar üzerindeki ataerkil gücünü ve cinsiyetlerin ayrımını benimsemeye ve vurgulamaya daha eğilimlidirler (Glick ve Fiske, 1996). Bu tablonun içinde hiç kuşkusuz heteroseksüellik vurgusu da yer almaktadır zira "erkek" olmayanın içine kadınlar kadar heteroseksüel olmayan ve/veya cinsiyet kalıplarına uygun yaşamayan diğer erkekler de (ör., geyler, Biseksüel erkekler, translar, karşı cinsin kıyafetlerini giymekten hoşlananlar vb.) girer. Yapılan çalışmalar da cinsiyetçi eğilimlerin LGBT bireylere yönelik ön yargı ile ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır (Herek, 1988; Nagoshi et al. 2008; Sakallı, 2002; Whitley, 2002).

Cinsiyetçiliğin yanında, LGBT bireylere yönelik olumsuz tutumları irdeleyen çalışmalarda öne çıkan başlıca bireysel değişkenler ise *sosyal temas, sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık eğilimi*dir. Alanyazında grupların birbirleri hakkındaki kalıp yargılarının, korkularının ve mitlerin gerçeği yansıtmadığını ortaya çıkarması bakımından sosyal temasın gruplar arası ön yargıyı azaltmada etkili olduğu sıkça belirtilmiştir (Pettigrew ve Troop, 2013; ayrıca bk., Pettigrew ve Troop, 2006). Bu durum heteroseksüel bireyler ile eş cinsel bireylerin (Anderssen, 2002; Herek ve Capitanio, 1996; Herek ve Glunt, 1993; Sakallı, 2002; Sakallı ve Uğurlu, 2001; Smith, Axelton ve Saucier, 2009) ve trans bireylerin (King, Winter ve Webster, 2009; Norton ve Herek, 2013) temasında da geçerlidir. Ancak istenmeyen ve gönülsüzce gerçekleşen temasın ön yargıları besleyeceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Allport, 1954; Amir, 1969).

Sağ kanat yetkecilik (Altemeyer, 1981; 1996; 1998), sosyal psikoloji alanyazınında pek çok gruba yönelik ön yargının açıklanmasında önemli bir değişkendir (Whitley ve Kite, 2010). Daha önce de ele alındığı üzere, sağ kanat yetkecilik eğilimi yüksek olan bireylerin (Altemeyer, 1998) var olan otoriteye itaat etme, geleneksel değerleri destekleme ve otoritelerce uygun görüldüğü zaman dış gruplara yönelik şiddet kullanma eğilimleri yüksektir (Altemeyer, 1981; 1988; 1996; Haddock, Zanna ve Esses, 1993). Bu gruplar; özellikle grubun iç uyumunu bozduğu, sosyal kontrolü, düzeni ve istikrarı tehdit ettiği düşünülen feminist kadınlar (Duncan, Peterson ve Winter, 1997), göçmenler (Quinton, Cowan ve Watson, 1996) ve Amerikan yerlileri (Altemeyer, 1998) gibi gruplardır. Benzer şekilde, toplumun yerleşik cinsiyet rollerinin dışına çıkan ve heteroseksüel kadın ve erkeklerle kıyaslandığında sayısal bir azınlık olarak görülebilecek LGBT bireyler de sağ kanat yetkeciliği yüksek bireylerin ön yargı ve ayrımcılığına maruz kalmaktadır (Ekehammar, Akrami, Gylje ve Zakrisson, 2004; MacInnis ve Hodson, 2012; Nagoshi et al. 2008; Norton ve Herek, 2013; Poteat ve Mereish, 2012; Whitley, 1999; 2001; Whitley ve Ægisdóttir, 2000).

Alanyazında genellikle sağ kanat yetkecilik ile birlikte ele alınan ***sosyal baskınlık eğilimi*** de (Pratto ve ark., 1994) LGBT bireylere yönelik ön yargının farklı biçimleriyle ilişkilendirilmektedir (Pratto, Sidanius ve Levin, 2006; Whitley, 1999). Sosyal baskınlığı yüksek olan bireyler, genel olarak içinde yaşadıkları toplumun hiyerarşisini bozan ve gruplar arası eşitsizliği tehdit ettiği düşünülen gruplara ön yargı geliştirmeye meyillidirler (Altemeyer, 1998; Sidanius ve Pratto, 1999). Kurulu toplumsal cinsiyet sistemini tehdit ettiği düşünülen cinsel azınlık grupları da bu gruplar arasında yer almaktadır (Davies, 2004; Norton ve Herek, 2013; Whitley, 2001; Whitley ve Ægisdóttir, 2000; Whitley ve Lee, 2000). Ancak yapılan çalışmalarda sağ kanat yetkeciliğin cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı üzerindeki etkisinin sosyal baskınlık eğilimine nazaran daha yüksek olduğu bulunmuştur (Ekehammar ve ark., 2004; Haslam ve Levy, 2006). Bu durum, sosyal baskınlık eğiliminin toplumsal hiyerarşide diğer gruplarla kaynak paylaşımında rekabete girecek gruplara yönelik ön yargı ile sağ kanat yetkeciliğin ise sosyal normları tehdit eden gruplara yönelik ön yargı ile ilişkili olmasıyla açıklanmaktadır (Asbrock, Sibley ve Duckitt, 2010; Duckitt ve Sibley, 2007; Whitley, 1999).

Sonuç Yerine

Bu kitap bölümü temel olarak iki ana bölümden oluşmuş; ilk bölümde toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde bir bütünlük yakalanmaya çalışılırken ikinci bölümde, özellikle cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılık konusu ele alınmıştır. İlk bölümde öncelikle toplumsal cinsiyet tanımı yapılarak bu kavramın sosyal psikoloji alanyazınında ne gibi süreçlerden geçerek olgunlaştığı; alanyazındaki tartışmaların süreç içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğuran bir eksenden, toplumsal eşitliği ve değişimi vurgulamaya yönelik bir eksene nasıl kaydığı; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin altında yatan bireysel ve ideolojik tutumlar ele alınmıştır. İkinci bölümde ise her ne kadar dünya çapında gitgide daha tanınmış bir araştırma konusu hâline gelse de Türkiye'de pek fazla araştırılmayan bir konu olan cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargı ve ayrımcılık konuları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle konuyu anlamamıza yardımcı olacak temel kavramlar olan kalıp yargı, ön yargı ve ayrımcılık kavramları tanımlanmış, sonrasında ise cinsel azınlık gruplarına yönelik olumsuz tutumları irdeleyen çeşitli sosyal psikolojik değişkenler ele alınmıştır.

Her ne kadar toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve LGBT bireylere yönelik ön yargı ve ayrımcılık konuları bu kitap bölümünde ayrı başlık-

lar altında ele alınmış olsa da bunlar, temelde ataerkil toplumsal düzenin kabullerinden ve bu düzenin bireyler tarafından içselleştirilmesinden kaynaklı ortaya çıkan, yani aslında aynı kaynaktan beslenen problemlerdir. Kadın-erkek eşitsizliğini bireysel, kültürel ve sistemsel düzeyde sürdüren bir toplumda, toplumsal cinsiyet normlarına aykırı olarak kodlanan ve etiketlenen cinsel azınlık gruplarına yönelik ön yargının ve ayrımcılığın bu kadar kuvvetli olması da beklendik bir durumdur. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet rol ve normlarını sorgulamak, bireysel hayatlardaki yansımasını değiştirebilmek adına değişimin başlangıcı olacak ve beraberinde cinsel azınlık gruplarının toplumsal anlamda kabul edileceği daha eşitlikçi bir döngü yaratacaktır.

Dünya geneline bakıldığında, ülkeden ülkeye farklılık gösterse de cinsiyet grupları arasında bir eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitsizlik, Türkiye gibi ataerkil kuralların sıkı sıkıya uygulandığı ülkelerde kendini çok daha fazla göstermekte, bu eşitsizlikte dezavantajlı konumda olan kadınlar ve LGBT bireyler için hayatı tehdit eden bir boyuta ulaşmaktadır. Bu kitap bölümü boyunca kısıtlı olarak da olsa ortaya konan istatistikler, bunun en net göstergesidir. Kadınlar erkeklerle kıyaslandığında daha az süreli eğitim alabilmekte, iş hayatına sınırlı ölçüde katılabilmektedir. LGBT bireyler açısından bakıldığında da durum oldukça vahimdir; cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri nedeniyle toplumsal hayatın her alanında ön yargılar ve ayrımcılıkla boğuşan, hak ihlallerine ve şiddete maruz kalan LGBT bireyler, kendilerini ayrımcılıktan koruyacak herhangi bir yasal yaptırım olmaması nedeniyle hukuki kanallara bile yeterince başvuramamaktadır. Üstelik bu durumlar, cinsiyet grupları arası eşitsizliği meşrulaştırıcı mitler sayesinde toplum genelinde mazur görülmekte, kadının yerinin evi olduğu ana akım medya organlarında sıklıkla vurgulanmakta, devlet yetkilileri eş cinsellerin hasta olduğu mesajını yaymakta bir sakınca görmemektedir. Böyle bir ortamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunu ele almak ve bu eşitsizliğe neden olan gerek birey gerekse de grup ve kültür düzeyindeki değişkenleri ve süreçleri ortaya çıkarmak gerekmektedir. Türkiye'de 1980'lerden itibaren gerçekleştirilen çalışmalar, ne yazık ki sosyal psikoloji alanını pek derinden etkileyememiş, yapılan çalışmalar sınırlı sayıda kalmıştır. Bu kitap bölümünün öncelikli amaçlarından biri de bu konu hakkında özellikle araştırmacılarda bir farkındalık yaratmaktır.

Toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıklar bağlamında ön yargı ve ayrımcılık konuları elbette yalnızca sağ kanat yetkecilik, sosyal baskınlık eğilimi, sistemi meşrulaştırma, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve sosyodemografik değişkenler gibi birey düzeyindeki değişkenler ile sınırlı değildir. Bu konularda bütüncül bir analiz yapabilmek adına ele alınan bu kavramların kendilerini doğuran grup ve kültür seviyesindeki süreçlerle birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu kitap bölümü sosyal psikoloji alanyazınında toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıklar başlığında en yoğun şekilde ele alınan sosyopolitik değişkenlerin kısa bir değerlendirmesi niteliğindedir.

Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu konular, hayatın her alanını etkilemekte ve gündelik hayatlarımızda bilerek ya da bilmeyerek görmezden geldiğimiz fakat eninde sonunda ya bizleri ya da yakınımızdakileri mağdur eden sonuçlar doğurmaktadır. "Özel olan politiktir." söylemi bu bağlamda toplumsal cinsiyet ve LGBT bireyler özelinde politik psikoloji alanyazınında kendine yer edinebilecek ve bu vesileyle kadın ve erkeğe, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine ilişkin tabulaştırılan ve özel alana sıkıştırılan tartışmalar kendine zemin bulabilecektir.

Kaynaklar

Abrams, D. (2010). *Processes of prejudice: Theory, evidence and intervention. Equality and Human Rights Commission Research report 56*. Equality and Human Rights Commission Research Report Series.

Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Altemeyer, B. (1996). *The authoritarianism specter*. Harvard University Press: Cambridge, MA.

Altemeyer, (1998/2004). The other "authoritarian personality". J. T. Jost ve J. Si danius (Der.), *Political Psychology: Key Readings* içinde(s. 85-107). New York: Psychology Press/Taylor ve Francis

Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley.

Amir, Y. (1969). Contact hypothesis in ethnic relations. *Psychological Bulletin, 71*(5), 319–342. http://doi.org/10.1037/h0027352

Anderssen, N. (2002). Does Contact with lesbians and gays lead to friendlier attitudes? A two-year longitudinal study. *Journal of Community and Applied Social Psychology, 12*(2), 124–136. http://doi.org/10.1002/casp.665

Arslan, R. (22 Ağustos 2016). *Hande Kader cinayeti: Kimse sesimizi duymuyor*. BBC Türkçe. 22 Ağustos 2016 tarihinde http://www.bbc. com/turkce/ haberler-turkiye-37141548 adresinden erişildi.

Asbrock, F., Sibley, C. G. ve Duckitt, J. (2010). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice: A longitudinal test. *European Journal of Personality, 24*, 324–340. http://doi.org/10.1002/per.746

Bäckström, M. ve Björklund, F. (2007). Structural Modeling of Generalized Prejudice. *Journal of Individual Differences, 28*(1), 10–17. http://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.10

Balzer, C., Hutta, J. S., Adrián, T., Hyndal P. ve Stryker, S. (2012). *Transrespect versus Transphobia worldwide: A comparative review of the human-rights situation of Gender-variant/Trans people*. Transgender Europe (TGEU). http://transrespect.org/wp-content/uploads/2015/08/TvT_research-report.pdf adresinden erişildi.

Barreto, M. ve Ellemers, N. (2004). The burden of "benevolent" sexism: How benevolent sexism legitimizes gender inequalities, *Eurpoean Journal of Social Psychology, 35*(February), 633–642.

Becker, J. C. ve Wright, S. C. (2011). Yet another dark side of chivalry: Benevolent sexism undermines and hostile sexism motivates collective action for social change. *Journal of Personality and Social Psychology, 101*(1), 62–77. http://doi.org/10.1037/a0022615

Bem, S. L. (1974). The measurment of psychological androgenity, *Journal of Personality and Social Psychology, 42,* 155-162.

Bernard, J. (1974). *Sex differences: An overview.* (Module 26). New York: MSS Modular Publications.

Bolak-Boratav, H. (2001). Feminist Psikoloji: Nedir, nasıl gelişti, psikolojiye getirdiği yeni açılımlar. *Türk Psikoloji Yazıları, 4*(7), 1–19.

Brewer, M. B. ve Brown, R. J. (1998). Intergroup relations. S. T. Fiske, D. T. Gilbert ve G. Lindzey (Der.), *Handbook of social psychology*, 4. basım (s. 554–594). Boston: McGraw-Hill.

Carroll, A. (2016). *State Sponsored Homophobia 2016: A world survey of sexual orientation laws: criminalisation, protection and recognition.* http://ilga.org/downloads/02_ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2016_ENG_WEB_150516.pdf adresinden erişildi.

Cohrs, C. ve Duckitt, J. (2012). Prejudice, Types and Origins of. In D. J. Christie (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology*, 1. basım. Blackwell Publishing Ltd. http://doi.org/10.1002/9780470672532.wbepp218

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.

Çınar, M. (2011). "They make your life like shit": Masculinity and violence against transgender individuals in Istanbul. *Gender Politik Online.* http://goo.gl/hydr7v adresinden erişildi.

Dambrun, M., Duarte, S. ve Guimond, S. (2004). Why are men more likely to support group-based dominance than women? The mediating role of gender identification. *The British Journal of Social Psychology / the British Psychological Society, 43*(2), 287–297. http://doi.org/ 10.1348/0144 6 6604 1501714

Deaux, K. ve Lafrance, M. (1998). Gender. D.Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey (Der.), *The Handbook of Social Psychology* içinde 4. basım . (s.788–827). New York: McGraw-Hill.

Demishevich, M. (5 Ocak 2015). *Boğaziçi Köprüsü'nden atlamadan önce video kaydı yaptı.* T24. 22 Ağustos 2016 tarihinde http://t24. com.tr/haber/ bogazici-koprusunden-atlamadan-once-video-kaydi-yapti,282600 adresinden erişildi.

Dovidio, J. F., Brigham, J. C., Johnson, B. T. ve Gaertner, S. L. (1996). Stereotyping, prejudice, and discrimination: Another look. C. N. Macrae, C. Stangor ve M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and stereotyping* içinde (s. 276–322). New York: Guilford.

Dovidio, J. F. ve Gaertner, S. L. (2010). Intergroup Bias. S. T. Fiske, D. T. Gilbert ve G. Lindzey (Der.), *Handbook of Social Psychology* içinde, 5. baskı, 1-2. cilt, (s. 1024–1084). New Jersey: Wiley.

Duckitt, J. ve Sibley, C. G. (2007). Right wing authoritarianism, social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice. *European Journal of Personality, 21*(2), 113–130. http://doi.org/10.1002/per.614

Duncan, L., Peterson, B. ve Winter, D. (1997). Authoritarianism and gender roles: Toward a psychological analysis of hegemonic relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin, 23*(1), 41–49. http://doi.org/ 10.1177/0146167297231005

Eagly, A. H. (1995). The science and politics of comparing women and men. *American Psychologist, 50*(3), 145–158.

Eagly, A. H. ve Diekman, A. B. (2005). What is the problem? Prejudice as an attitude - in - context. J. F. Dovidio, P. Glick ve L. A. Rudman (Eds.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* içinde (s. 71 – 19 – 35). Malden, MA: Blackwell.

Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology, 46*(4), 735–754. http://doi.org/10.1037/0022-3514.46.4.735

Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (2011). *Toplumsa Cinsiyet Sosyolojisi.* Anadolu Üniversitesi.

Ekehammar, B., Akrami, N. ve Araya, T. (2003). Gender differences in implicit prejudice. *Personality and Individual Differences, 34*(8), 1509–1523. http://doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00132-0

Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M. ve Zakrisson, I., B. (2004). What matters most to perjudice: big five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism ? *European Journal of Personality, 18*(October 2003), 463–482. http://doi.org/10.1002/per.526

Ellis, L., Hershberger, S., Field, E., Wersinger, S., Pellis, S., Geary, D., ... Karadi, K. (2008). *Sex differences: Summarizing more than a century of scientific research*. New York: Taylor and Francis.

Esmer, Y. (2012). *Türkiye Değerler Atlası*. İstanbul. https://www. academia. edu/9620697/T%C3%BCrkiye_De%C4%9Ferler_Atlas%C4%B1_2012 adresinden erişildi.

Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C ve Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychologyocial, 69*(6), 1013–1027. http://doi.org/10.1037/0022-3514.69.6.1013

Franklin, K. (2000). Antigay behaviors among young adults: Prevalence, patterns, and motivators in a noncriminal population. *Journal of Interpersonal Violence, 15*, 339-362. http://doi.org/10.1177/088626000015004001

Gentry, C. S. (1987). Social distance regarding male and female homosexuals. *Journal of Social Psychology, 127*, 199-208.

Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*(3), 491–512. http://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491

Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent allience: Hostile and benovalent sexism as a complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist, 56*(2), 109–118.

Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., ... López López, W. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*(5), 763–775. http://doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.763

Glick, P., Sakalli-Ugurlu, N., Ferreira, M. C. ve Aguiar de Souza, M. (2002). Ambivalent Sexism and Attitudes Toward Wife Abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly, 26*(4), 292–297. http:// doi.org/ 10.1111/1471-6402.t01-1-00068

Goh, J. X. ve Hall, J. a. (2015). Nonverbal and Verbal Expressions of Men's Sexism in Mixed-Gender Interactions. *Sex Roles*, 252–261. http://doi. org/ 10.1007/s11199-015-0451-7

Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde (s. 17–29). İstanbul: Bilgi ÜniversitesiYayınları.

Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2011). Türkiye'de LGBT bireylerin günlük yaşamlarında maruz kaldığı heteroseksist ayrımcı tutum ve uygulamalar. *Antihomofobi Kitabı* (Vol. 3, pp. 52–62). Ankara: Kaos GL Yayınları.

Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (1995). Implicit Social Cognition: Attitudes, Self-Esteem, and Stereotypes. *Psychological Review, 102*(1), 4–27. http://doi.org/10.1037/0033-295X.102.1.4

Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S., Rosenblatt, A. veeder, M., Kirkland, S. ve Lyon, D. (1990). Evidence for terror management theory II: The effects of mortality salience on reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*. http://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.308

Güner, U., Kalkan, P., Öz, Y., Özsoy, E. C. ve Söyle, F. (2011). *Türkiye'de Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu*. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Haddock, G., Zanna, M. P. ve Esses, V. M. (1993). Assessing the structure of prejudicial attitudes: the case of attitudes towards homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(6), 1105–1118. http://doi.org/ 10.1037/0022-3514.65.6.1105

Haslam, N. ve Levy, S. R. (2006). Essentialist beliefs about homosexuality: Structure and implications for prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin, 32*(4), 471–485. http://doi.org/10.1177/0146167205276516

Herdt, G. ve Van de Meer, T. (2003). Homophobia and Anti-Gay Violence--Contemporary Perspectives. Editorial introduction. *Culture, Health ve Sexuality, 5*(2), 99–101. http://doi.org/10.1080/136910501164128

Herek, G. M. (1984). Beyond "homophobia": A social psychological perspective on attitudes toward lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality, 10*(1-2), 1-21. http://dx.doi.org/10.1300/J082v10n01_01

Herek, G. M. (1986). The instrumentality of attitudes: towards a neofunctional theory. *Journal of Social Issues, 42*, 99-114. doi: 10.1111/j.1540-4560.1986.tb00227.x

Herek, G. M. (1995). Psychological heterosexism in the United States. In D'Augelli, A.R. ve Patterson, C.l. (Eds.), *Lesbian, gay, and bisexual identities over the lifespan: Psychological perspectives*. (pp. 321-346). New York: Oxford University Press.

Herek, G. M. (2000). The Psychology of Sexual Prejudice. *Current Directions in Psychological Science, 9*(1), 19–22. http://doi.org/10.1111/1467-8721.00051

Herek, G. M. (2007). Confronting Sexual Stigma and Prejudice: Theory and Practice. *Journal of Social Issues, 63*(4), 905–925. doi: 10.1111/j.1540-4560.2007.00544.x

Herek, G. M. (2009). Sexual prejudice. T. Nelson (Der.), *Handbook of prejudice*, içinde(s. 439-465). New York: Psychology Press.

Herek, G. M. ve Capitanio, J. P. (1996). Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22*(4), 412–424. http://doi. org/10.1177/0146167296224007

Herek, G. M. ve Glunt, E. K. (1993). Interpersonal contact and heterosexuals' attitudes toward gay men: Results from a national survey. *Journal of Sex Research, 30*(3), 239–244. http://doi.org/10.1080/00224499309551707

Herek, G. M., Kimmel, D. C., Amaro, H. ve Melton, G. B. (1991). Avoiding heterosexist bias in psychological research. *American Psychologist, 46*(9), 957–963. http://doi.org/10.1037/0003-066X.46.9.957

Herek, G. M. ve McLemore, K. A. (2011). Sexual Prejudice. *Annual Review of Psychology, 64*(1),120920151208003.http://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143826

Hill, D. B. ve Willoughby, B. L. B. (2005). The development and validation of the genderism and transphobia scale. *Sex Roles, 53*, 531–544. doi: 10. 1007/s11199-005-7140-x

Hilton, J. L. ve von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology, 47*, 237–271. doi: 10.1146

Johnson, A. G. (2001). *Privilege, power, and difference*. California: Mayfield Publishing Company.

Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology, 33*(1), 1–27. http://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x

Jost, J. T., Banaji, M. R. ve Nosek, B. A. (2004). A Decade of System Justification Theory : Accumulated Evidence of Conscious and Unconscious Bolstering of the Status Quo Author (s): John T . Jost, Mahzarin R . Banaji and Brian A . Nosek Source : Political Psychology, Vol. 25, No . 6 , Symposium :*Political Psychology, 25*(6), 881–919.

Jost, J. T. ve Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 498–509. http://doi.org/10.1037/0022-3514.88.3.498

Jost, J. T. ve Major, B. (2001). *The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice, and intergroup relations*. New York: Cambridge University Press.

Kay, A. C. ve Jost, J. T. (2003). Complementary justice: Effects of "poor but happy" and "poor but honest" stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(5), 823–837. http://doi.org/10.1037/0022-3514.85.5.823

Kaos GL (2013). *Yılında Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu*. http://www.kaosgldernegi.org/resim/ yayin/dl/ nefret_sulari_raporu_2013.pdf adresinden erişildi.

Keiller, S. W. (2010). Masculine norms as correlates of heterosexual men's attitudes toward gay men and lesbian women. *Psychology of Men ve Masculinity, 11*(1), 38–52. http://doi.org/10.1037/a0017540

King, M. E., Winter, S. ve Webster, B. (2009). Contact reduces transprejudice: A study on attitudes towards transgenderism and transgender civil rights in Hong Kong. *International Journal of Sexual Health, 21*, 17–34. doi: 10.1080/19317610802434609.

Kite, M. E. (1984). Sex differences in attitudes toward homosexuals: A meta-analytic review. *Journal of Homosexuality, 10*(1–2), 69–81.

Kite, M. E. ve Whitley, B. E. (1996). Sex differences in attitudes toward homosexual persons, behaviors, and civil rights: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin, 22*, 336–353.

Lance, L. M. (1987). The effects of interaction with gay persons on attitdes toward homosexuality. *Human Relations, 40*(6), 329–336.

Lippa, R. ve Arad, S. (1999). Gender, Personality, and Prejudice: The Display of Authoritarianism and Social Dominance in Interviews with College Men and Women. *Journal of Research in Personality, 33*(4), 463–493. http://doi.org/10.1006/jrpe.1999.2266

Lock, J. ve Kleis, B. (1988). Origins of homophobia in males. Psychosexual vulnerabilities and defense development. *American Journal Of Psychotherapy, 52*, 425–436.

Lombardi, E. (2009). Varieties of transgender/transsexual lives and their relationship with transphobia. *Journal of Homosexuality, 56*, 977–992. doi: 10.1080/00918360903275393.

Lottes, I. L. ve Kuriloff, P. J. (1992). The effects of gender, race, religion, and political orientation on the sex role attitudes of college freshmen. *Adolescence, 27*(107), 675-688.

McIntosh, P. (1989). White privilege: Unpacking the invisible knapsack. *Peace and Freedom*, 10–12.

Nadal, K., L., Davidoff, K., C. ve Fujii-Doe, W. (2014). Transgender women and the sex work industry: roots in systemic, institutional, and interpersonal discrimination. *Journal of Trauma ve Dissociation, 15*,169–183. doi: 10.1080/15299732.2014.867572.

Nagoshi, J. L., Adams, K. A., Terrell, H. K., Hill, E. D., Brzuzy, S. ve Nagoshi, C. T. (2008). Gender differences in correlates of homophobia and transphobia. *Sex Roles, 59*(7–8), 521–531. http://doi.org/10.1007/s11199-008-9458-7

Namaste, V. (2000). *Invisible Lives: The erasure of transsexuals and transgendered people*. The University of Chicago Press, Chicago and London.

Napier, J. L., Thorisdottir, H. ve Jost, J. T. (2010). The joy of sexism? A multinational investigation of hostile and benevolent justifications for gender inequality and their relations to subjective well-being. *Sex Roles*, *62*(7-8), 405–419. http://doi.org/10.1007/s11199-009-9712-7

Norton, J. (1997). "Brain says you're a girl, but I think you're a sissy boy": Cultural origins of transphobia". *International Journal of Sexuality and Gender Studies, 2*(2), 139–164.doi:10.1023/A:1026320611878.

Norton, A. T. ve Herek, G. M. (2013). Heterosexuals' attitudes toward transgender individuals: Findings from a national probability sample of US adults. *Sex Roles, 68*, 738–753. doi: 10.1007/s11199-011-0110-6.

Oliver, M. B. ve Hyde, J. S. (1993). Gender differences in sexuality: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *114*(1), 29–51. http://doi.org/ 10.1037/ 00 33-2909.114.1.29

Parrott, D. J., Adams, H. E. ve Zeichner, A. (2002). Homophobia: Personality and attitudinal correlates. *Personality and Individual Differences*, *32*(7), 1269–1278. http://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00117-9

Pembe Hayat (2016, August 22). *Trans Kadın İntihar Etti!*. http://pembe hayat . org/haberler.php?id=1210 adresinden erişildi.

Petersen, J. L. ve Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993-2007. *Psychological Bulletin*, *136*(1), 21–38. http://doi.org/10.1037/a0017504

Petersen, J. L. ve Hyde, J. S. (2011). Gender differences in sexual attitudes and behaviors: A review of meta-analytic results and large datasets. *The Journal of Sex Research*,*48*(2–3),149–165.http://doi.org/10.1080/0022 4499. 2011. 551851

Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, *90*(5), 751–783. http://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751

Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2013). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact.* Psychology Press.

Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, *67*(4), 741–763. http:// doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.741

Pratto, F., Stallworth, L. M. ve Sidanius, J. (1997). The gender gap: Differences in political attitudes and social dominance orientation. *British Journal of Social Psychology*, *36*(June 2016), 49–68. http://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1997.tb01118.x

Quinton, W. J., Cowan, G. ve Watson, B. D. (1996). Personality and attitudinal predictors of support of Proposition 187--California's anti-illegal immigrant initiative. *Journal of Applied Social Psychology*, *26*(24), 2204–2223.

Sakallı, N. (2001). Beliefs About Wife Beating Among Turkish College Students: The Effects of Patriarchy, Sexism, and Sex Differences. *Sex Roles*, *44*(9-10), 599–610. http://doi.org/10.1023/A:1012295109711

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, *17*(49), 47–58.

Sakallı, N. ve Uğurlu, O. (2001). Effects of social contact with homosexuals on heterosexual Turkish university students attitudes towards homosexuality. *Journal of Homosexuality, 42* (1), 53-62.

Sakallı-Uğurlu, N., Yalçın, Z. S. ve Glick, P. (2007). Ambivalent Sexism, Belief in a Just World, and Empathy as Predictors of Turkish Students' Attitudes Toward Rape Victims. *Sex Roles*, *57*(11-12), 889–895. http://doi.org/ 10. 1007/s11199-007-9313-2

Sapiro, V. (2003). Theorizing gender in political psychology. D. O. Sears, L. Huddy ve R. Jewis (Der.), *Oxford Handbook of Political Psychology* içinde (s. 601–634). NewYork: Oxford University Press.

Sherif, M. (1966). *In common predicament: Social psychology of intergroup conflict and cooperation*, Boston: Houghton-Mifflin.

Sherif, C. W. (1979). Bias in psychology. J. A. Sherman ve E.T. Beck (Der..), *The Prism of Sex: Essays in the Sociology of the knowledge* içinde (s. 93-133). Madison: University of Wisconsin Press.

Sibley, C. G., Overall, N. C. ve Duckitt, J. (2007). When women become more hostile sexist toward their gender: The system-justifying effect of benevolent sexism. *Sex Roles*, *57*(9-10), 743–754. http://doi.org/10.1007/s11199-007-9306-1

Sidanius, J., Levin, S., Liu, J. ve Pratto, F. (2000). Social dominance orientation, anti-egalitarianism and the political psychology of gender: an extension and cross-cultural replication. *European Journal of Social Psychology*, *30*(February 1997), 41–67. http://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(200001/02)30:1<41::AID-EJSP976>3.0.CO;2-O

Sidanius, J. ve Pratto, F. (1993). The dynamics of social dominance and the inevitability of oppression. P. Sniderman ve P. E. Tetlock (Der.), *Prejudice, politics, and race in America today* , 1. basım içinde (s. 173–221). Stanford: CA: Stanford University Press.

Sidanius, J. ve Pratto, F. (1999). *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sidanius, J., Pratto, F. ve Bobo, L. (1994). Social dominance orientation and the political psychology of gender: A case of invariance? *Journal of Personality*

and Social Psychology, 67(6), 998–1011. http://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.998

Smith, T. W. (2011). Cross-national Differences in attitudes towards homosexuality. *GSS Cross-National Report*, (31), 1–33. http://doi.org/GSS Cross-national report No. 31

Smith, S. J., Axelton, A. M. ve Saucier, D. A. (2009). The effects of contact on sexual prejudice: A meta-analysis. *Sex Roles, 61*(3–4), 178–191. http://doi.org/10.1007/s11199-009-9627-3

Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (1985). Intergroup anxiety. *Journal of Social Issues, 41*(3), 157–175. doi: 10.1111/j.1540-4560.1985.tb01134.x

Tajfel, H. ve Turner, J.C.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. S. Worchel ve W.G. Austin (Der.), *Psychology of intergroup relations* içinde (s. 7–24). Chicago: Nelson-Hall

Tar, Y. (3 Ağustos 2016). *İstanbul'da Suriyeli eşcinsel mülteci öldürüldü*. Kaos GL. 22 Ağustos 2016 tarihinde http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=22065 adresinden erişildi.

Transgender Europe (2014). *Legal and Social Mapping 2014 – World: Community/Movement, Good Practices and Reports of Transphobic Incidents*. http://tgeu.org/wp-content/uploads/2015/02/TvT-Mapping2014-3.png adresinden erişildi.

Türkiye'de LGBT Yurttaşlara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri Bilgi Notu. (2014). Ankara. https://lgbtinewsturkey.files.wordpress.com/2014/11/epi-lgbt.pdf adresinden erişildi.

Warriner, K., Nagoshi, C. T. ve Nagoshi, J. L. (2013). Correlates of homophobia, transphobia, and internalized homophobia in gay/lesbian and heterosexual samples. *Journal of Homosexuality, 60*, 1317-1334. doi: 10.1080/ 0091 8369.2013.806177.

Weinberg, G. (1972). *Society and the healthy homosexual*. New York: St. Martin's.

Whitley, B. E. (1987). The relationship of sex-role orientation to heterosexuals' attitudes toward homosexuals. *Sex Roles, 17*(1–2), 103–113. http://doi.org/10.1007/BF00287903

Whitley, B. E. (1990). The relationship of heterosexuals' attributions for the causes of homosexuality to attitudes toward lesbians and gay men. *Personality and Social Psychology Bulletin, 16,* 369-377. doi:10.1177/0146167290 162016

Whitley, B. E. (1999). Right-wing authoritarianism, social dominance orientation, and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*(I), 126–134. http://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.126

Whitley, B. E. ve Kite, M. E. (1995). Sex differences in attitudes toward homosexuality: a comment on Oliver and Hyde (1993). *Psychological Bulletin, 117*(1), 146-154-158. http://doi.org/10.1037/0033-2909.117.1.146

Whitley Jr., B. E. ve Kite, M. E. (2010). *The psychology of prejudice and discrimination*, 2. baskı. Wadsworth: Cengage Learning.

Whitley Jr., B. E. ve Lee, S. E. (2000). The relationship of authoritarianism and related constructs to attitudes toward homosexuality. *Journal of Applied Social Psychology, 30*, 144-170. doi: 10.1111/j.1559-1816. 2000. tb02309.x

Whitley Jr., B. E. ve Ægisdóttir, S. (2000). The gender belief system, authoritarianism, social dominance orientation, and heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. *Sex Roles, 42*, 947 – 967. doi: 10.1023/ A:1007 0260 16001.

World Economic Forum. (2015). *The Global Gender Gap Report 2015. World Economic Forum* (C. 25). http://doi.org/10.1177/0192513X04267098

2013 yılında Türkiye'de gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. (2013). *Kaos Gl*. Ankara. http://www. kaosglderne-gi.org/resim/yayin/dl/nefret_sulari_raporu_2013.pdf adresinden erişildi

2014 yılında Türkiye'de gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu. (2015). *Kaos Gl*. Ankara.